

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Bc. Jana Mottlová

Minulé časy v Boccacciově Dekameronu

Past tenses in Boccaccio's Decamerone

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucímu práce doc. Pavlu Štichauerovi za cenné rady a odpovědi na množství mých otázek. Dále patří můj dík celé mé rodině, která mne v průběhu práce podporovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Rakovníku dne 16. 5. 2015

podpis

Abstrakt:

Tato diplomová práce se skládá ze dvou základních částí. První část je teoretická. V teoretické části vymezíme pojem kategorie času nejříve obecně, poté se zaměříme na minulé časy ve třech vzájemně propojených jazycích: v klasické latině, v současné italštině a v italštině trecenta s použitím historických gramatik. Druhá část je praktická. Praktická část na základě konkrétních příkladů rozebírá stav minulých časů v Dekameronu včetně komplexního vztahu mezi *passatem prossimem* a *passatem remotem*.

Abstract:

The present thesis is divided into two basic parts. The first part is theoretical. The theoretical part deals with category of tense generally and the situation of past tenses in three mutually connected languages, i.e. in Latin, contemporary Italian and the 14th century Italian as found in grammar books. The second part is practical. The practical part is an analysis of Boccaccio's Decameron, including the complex relation between *passato prossimo* and *passato remoto*.

Klíčová slova:

Boccaccio, Dekameron, imperfetto, *passato prossimo*, *passato remoto*

Key words:

Boccaccio, Decameron, imperfetto, *passato prossimo*, *passato remoto*

Obsah

1. Úvod	8
2. Kategorie času	8
2.1. Minulé časy	9
3. Vyjadřování minulosti v latině	10
3.1. Úvod	10
3.2. Imperfektum	10
3.3. Perfektum	11
3.4. Minulé participium	11
3.5. Existence passata prossima v latině	12
3.6. Plusquamperfektum	12
3.7. Konjunktiv	12
3.8. Přehled minulých časů v latině	13
4. Vyjadřování minulosti v současné italštině	14
4.1. Úvod	14
4.2. Passato prossimo v současné italštině	15
4.3. Passato remoto v současné italštině	16
4.4. Imperfetto v současné italštině	16
4.5. Trapassato prossimo v současné italštině	17
4.6. Trapassato remoto v současné italštině	17
4.7. Konjunktiv	17
4.7.1. Konjunktiv imperfekta	18
4.7.2. Konjunktiv minulý	18
4.7.3. Konjunktiv trapassata	18
4.8. Nefinitní vyjádření předčasnosti	18
4.9. Přehled minulých časů v současné italštině	19
5. Italština v Boccacciově době a před ní na základě odborné literatury	21
5.1. Úvod	21
5.2. Imperfektum	22
5.2.1. (Ne)rozlišení 1. a 3. osoby singuláru	22
5.2.2. Vypadávání intervokalického v	22
5.3. Passato remoto	22
5.3.1. Nepravidelná slovesa	23
5.4. Minulé participium	24
6. Italština v Boccacciově době	25

6.1. Úvod	25
6.2. Metoda práce	25
6.3. Výsledky	25
6.3.1. Obecné poznatky.....	25
6.3.2. Konkrétní časy	30
6.3.3. Složené časy a způsoby	40
6.3.4. Nefinitní vyjádření minulosti (implicitní věty).....	45
6.3.5. Spojování sloves se zájmeny	46
7. Passato prossimo versus passato remoto - dva perfektní časy	49
7.1. Metoda práce.....	49
7.2. Výsledky	51
7.2.1. Dire	53
7.2.2. Fare.....	53
7.2.3 Andare	54
7.2.4. Avere	56
7.2.5. Essere	57
7.2.6. Prendere.....	57
7.2.7. Shrnutí výsledků.....	58
8. Závěr.....	59
9. Použité zkratky	59
10. Seznam tabulek	60
11. Zdroje	61
11.1. Primární.....	61
11.2. Sekundární	61
11.2.1. Knihy.....	61
11.2.2. Internetové zdroje [citováno v září 2014].....	62
12. Přílohy	63
12.1. Seznam sloves v passatu remotu	63
12.2. Seznam sloves v passatu prossimo	74

1. Úvod

Tato diplomová práce se bude zabývat problematikou použití minulých časů v latině, současné italštině a italštině čtrnáctého století. Konkrétním předmětem rozboru pak bude italský originál Boccacciova Dekameronu.

Celá práce bude postavena na srovnání tří jazyků: latiny, trecenteské italštiny a současné italštiny. Jednotlivě budeme zkoumat všechny minulé časy ve zmiňovaných třech jazycích s důrazem na vzájemné rozdíly v jejich tvarech a použití. Na italštinu 14. století se práce zaměřuje jak teoreticky, tak prakticky. Teoretické informace o stavu trecenteské italštiny budeme čerpat z gramatik historického jazyka, praktické informace získáme na základě podrobného průzkumu Dekameronu.

Hlavním cílem práce je rozbor minulých časů a jejich tvarů používaných v Boccacciově Dekameronu. Práce současně bude analyzovat jednotlivé výskyty slovesných tvarů v minulých časech a na konkrétních příkladech slovních spojení a vět ukáže mimo jiné i na neustálenost forem v tomto rozsáhlém textu a na rozdíly v používání jednotlivých minulých časů.

2. Kategorie času

Než přejdeme k popisu jednotlivých jazyků, je nutné seznámit se s časem jako gramatickou kategorií. Díky tomuto úvodu do kategorie času budeme moci během práce lépe uchopit jednotlivé problémy. Již v této kapitole začínáme poukazovat na problémy kontrastivně.

Čas je jednou z predikačních slovesných kategorií. Predikační kategorie jsou kategorie, které výrazným způsobem vstupují do větné konstrukce. Každý jazyk má jiné pojmání času. V češtině je často problematické oddělit vid a čas, v románských jazycích to samé platí o času a způsobu. Slovesa mají modotemporální význam, proto se nelze zabývat časem a nezahrnout do úvahy způsob. Dochází zde k prolínání forem a funkcí.

Časy jsou obecně pojímány vzhledem k momentu promluvy. Mluví-li mluvčí o situaci, která probíhá v době promluvy, použije přítomný čas, mluví-li mluvčí o situaci, které proběhne po jeho promluvě, užije nějaký čas nebo způsob pro vyjádření budoucnosti. Konečně pokud jde o situaci, která již proběhla před dobou promluvy, použije nějaký minulý čas nebo způsob, který se pro minulost v daném jazyce užívá (přehledy min. časů v jednotlivých jazycích viz 3.8. a 4.9.).

Ve většině jazyků jsou nejzákladnější a nejpoužívanější ty časy, které známe z češtiny: tedy čas přítomný, minulý a budoucí. Některé jazyky ovšem vykazují jemnější rozvrstvení. Zatímco český

mluvčí pojímá minulost jako celek, mluvčí románského jazyka ji má podrobně rozdělenou (viz dále 2.1.).

2.1. Minulé časy

Na první pohled se může zdát, že základní rozdělení časů na přítomný, minulý a budoucí neskrývá žádný problém. V italském jazyce, stejně jako v latině, je však kategorie minulých časů vnitřně více rozvrstvená. Proto je také kategorie minulých časů, jejich vývoje a užití hlavní náplní této práce.

Obecně se dá říci, že každý jazyk si vytváří jiný náhled na minulost. V češtině je minulost vnímána jako jeden celek, latina i italština disponuje většími možnostmi pro jemnější rozdělení minulých dějů. Oba jazyky umožňují přesněji rozlišit, zda se jedná o událost dokončenou (perfektní časy) nebo v daném momentě nedokončenou (imperfektní časy).

Vše se navíc komplikuje faktem, že italština má více slovesných způsobů než čeština. Pro vyjádření nejistoty v minulosti čeština užívá kondicionál nebo nějaké lexikální vyjádření, nejčastěji adverbiální. Italština má jmenované možnosti také, navíc ovšem může užít konjunktivu.

Další rozlišení, se kterým čeština nemůže nakládat, je dvojice předminulý versus minulý čas. Předminulý čas (latinské plusquamperfektum) se užívá pro vyjádření dějů, které nastaly před jiným dějem minulým. V kontrastu s minulými časy, které vyjadřují minulost absolutně, tj. bez vztahu k ostatním dějům. (Absolutní a relativní časy viz 4.1.)

3. Vyjadřování minulosti v latině

3.1. Úvod

Pokud se chceme zabývat vývojovým stádiem nějakého jazyka, je nejdříve třeba zaměřit se na počáteční stádium tohoto vývoje. V našem případě jde o nejzazší stádium, o kterém máme písemné doklady: klasická latina. Ani toto není přesné, jelikož italština se vyvinula z latiny lidové, o které ovšem mnoho nevíme. Doklady jsou pouze nesystematické a sporadické.

Latinský systém minulých časů je ve srovnání s češtinou velmi členitý. Tvoří jej perfektum, imperfektum a plusquamperfektum. Všechny tyto časy mají činnou a trpnou formu, pro kterou měla latina v některých časech vlastní tvary a koncovky. Latina tedy disponuje celkem šesti různými tvary pro každou osobu. Co se týče způsobu, všechny minulé časy se dají vyjádřit indikativem nebo v konjunktivu. Celkem tedy latina může využít dvanácti minulých tvarů. (Podrobná příkladová tabulka č. 1 je na konci této kapitoly.)

Pro latinu je také typická kombinace přípon. Kmenotvorná přípona tvoří společně s kořenem tzv. kmen a k němu se připojuje tvarotvorná přípona (běžněji známá jako koncovka), která určuje osobu a číslo. Tyto osobní koncovky vytváří konečné tvary. Latinské slovesné kmeny jsou následující: přítomný (přezentní), perfektní, supinový a všechny tři se používají při tvoření různých minulých časů.

Na rozdíl od latinské jmenné flexe se latinská flexe slovesná v románských jazycích dochovala ve své bohatosti, i když s mnohými obměnami.

3.2. Imperfektum

Latinské imperfektum se tvoří přidáním slabiky *-ba* a osobních koncovek k přezentnímu kmeni. Např. *legēbam*, *legēbās*, ... (podrobný přehled viz tabulka 1 na konci této kapitoly).

Rozdíl mezi perfektem a imperfektem, který se vyjadřuje v románských jazycích dodnes, pochází podle mnohých¹ z aspektuálního rozdílu vyjadřovaného v archaické latině. Aspekt je možné přirovnat ke slovanskému vidu, i když to nejsou kategorie, které by se přesně překrývaly. Tekavčíč² uvádí příklad se slovesem nést: *nosím* a *donesu*. Tento rozdíl se dá samozřejmě aplikovat i na minulost: *nosil jsem* a *donesl jsem*. V archaické latině se tedy rozlišovalo *perfectum* a tzv. *infectum* (z lat. *in* -ne a *factum* -participium od *facere* -dělat)³. *Infectum* se používalo pro označení dějů, které probíhají, které

¹TEKAVČÍČ, P., *op. cit.*, str. 273

²TEKAVČÍČ, P., *op. cit.*, str. 273

³<http://www.merriam-webster.com/dictionary/infectum>

nejdou ukončené. Sloužilo tedy jako zastřešující termín pro označení všech časů, které nebyly perfektní, tj. prézens, imperfektum a futurum.

3.3. Perfektum

Perfektum v latině se tvoří od tzv. perfektního kmene a má vlastní speciální koncovky. Tyto koncovky se neužívají pro tvoření jiného času. Příklad slovesa vyčasovaného v perfektu je v tabulce 1. Koncovky latinského perfekta přešly s menšími hláskovými změnami do italštiny. Latinský perfektní kmen italština ovšem využívá jen v některých osobách a jen u některých sloves. Ostatní osoby a ostatní slovesa užívají kmen přítomný (viz také 4.3.). Ty osoby, které využívají kmen perfektní, v současnosti nazýváme nepravidelnými, jelikož se liší od ostatních osob tvořených z přítomného kmene. Jako příklad uveďme sloveso *fare*: *feci*, *facesti*, *fecit*, *facemus*, *facistis*, *fecerunt*. (Podtržené tvary jsou nepravidelné, přízvuková samohláska je vyznačena tučně.)

Pravidelnými slovesy je většina sloves na *-are* a většina sloves na *-ire*. Slovesa na *-ēre* jsou ve své většině nepravidelná. Jsou to například slovesa zakončená v perfektu na *-uī*, kde *u* postupně vymizelo s tím, že u některých sloves způsobilo geminaci předchozí souhlásky (*habēre-habuī* → *avere-ebbi*). Častá a dodnes uchovaná jsou také slovesa s perfektním kmenem končícím na *-s* (tzv. „sigmatické“perfektum). Tento typ byl tak běžný, že se rozšířil na další slovesa, která v latině tvořila perfektum jinak. Naopak neběžným typem byla v latině tzv. reduplikace (např. *mordēre-momordī*), která se do italštiny nedochovala vůbec.

Latinské perfektum je také důležité z dalšího důvodu. U tohoto času se, na rozdíl od jiných časů, vyjadřuje pasivum analyticky, např. *amātus est* -byl milován (analytické formy a syntetické formy viz 4.1.). Tento fakt byl podle Tekavčiče⁴ jedním z impulsů pro vytvoření složených tvarů trpného rodu (tzv. opisné pasivum) ve všech časech v románských jazycích.

3.4. Minulé participium

Tento nefinitní tvar označuje ukončené akce. Jeho tvary se tvoří od supinového kmene po odstranění koncovky *-um*. V latinských textech je jeho význam převážně pasivní (samozřejmě až na deponentní slovesa), i když původně mohl být jak aktivní, tak pasivní.⁵ Bylo to původně totiž slovesné adjektivum⁶, šlo tedy o jmenný tvar, na který se slovesný rod nemohl vztahovat. Tento tvar byl také součástí složených tvarů slovesných (např. pasivní tvary perfekta -viz 3.3.).

⁴TEKAVČIČ, P. *op. cit.*, str. 272

⁵TEKAVČIČ, P., *op. cit.*, str. 275

⁶TEKAVČIČ, P., *op. cit.*, str. 275

3.5. Existence passata prossima v latině

Již v latině existovala konstrukce vzhledově velmi podobná dnešnímu *passatu prossimo*, její význam byl však odlišný. Je to konstrukce, kterou tvoří sloveso *habere* (mít), přímý předmět a minulé participium, které se s tímto předmětem shoduje v rodě a čísle. Např. *habeō scriptum librum* (mám knihu, kterou někdo napsal). Tato konstrukce později změnila svůj význam na „mám napsanou knihu“.⁷ Postupnou gramatikalizací (viz také 4.2.) získala dnešní minulý význam.

3.6. Plusquamperfektum

Předminulý čas se v latině tvořil přidáním tvarů imperfekta slovesa *esse* (být) k perfektnímu kmeni slovesa významového. Nebyl to však složený čas jako dnes. Tvary slovesa *esse* vytváří s kmenem jeden celek. Staly se z nich pouhé koncovky.

Latinské plusquamperfektum, tedy vlastně v překladu „více než perfektum“, popisovalo děje, které se odehrály před jiným dějem minulým. (Dnešní italština má v této časové úrovni časy dva - *trapass. prossimo* a *trapass. remoto*.)

3.7. Konjunktiv

V latině sloužil tento způsob pro vyjadřování možnosti, záměru, nutnosti a jinak subjektivně zabarvených dějů. V mnoha případech však byl tzv. gramatikalizován, tzn., že v mnoha typech vedlejších vět bylo použití konjunktivu povinné.

Latina měla konjunktivy od všech časů s výjimkou časů budoucích. Zde se vzhledem k zaměření práce omezíme na konjunktivy časů minulých.

Konjunktiv imperfekta se tvoří z infinitivu, ke kterému se přidá osobní koncovka. Konjunktiv perfekta se tvoří z kmene perfektního přidáním *-eri-* a osobních koncovek. A poslední konjunktiv plusquamperfekta vytvoříme přidáním *-isse-* a osobních koncovek k perfektnímu kmeni. (Všechny tvary konjunktivů na příkladovém slovesu v tabulce 1 na konci kapitoly.)

Jak již bylo uvedeno, konjunktiv měl v latině dvě základní funkce. První funkce byla shodná s dnešní a šlo o vyjádření možnosti, záměru, potřeby apod., tento způsob použití jsme si dovolili nazvat „použití způsobové“. Druhá funkce se dnes v italštině vyskytuje jen ve zbytcích a to ještě kombinovaně s první. Toto druhé použití by se dalo nazvat „použitím vázaným“. Konjunktiv je také někdy uváděn jako „spojovací způsob“, protože se užíval povinně v některých typech vedlejších vět k jejich „spojení“.

⁷MAIDEN, M., SMITH, J. C. *Linguistic theory and the Romance languages*, str. 161

3.8. Přehled minulých časů v latině

Závěrem této kapitoly o latinských minulých časech uvádíme přehledovou tabulku na příkladě slovesa *amāre* - milovat

Tabulka 1 -přehled minulých časů v latině

čas		indikativ aktiva	konjunktiv aktiva	indikativ pasiva	konjunktiv pasiva
<i>impf.</i>	1. os. j. č.	<i>amābam</i>	<i>amārem</i>	<i>amābar</i>	<i>amārer</i>
	2. os. j. č.	<i>amābās</i>	<i>amārēs</i>	<i>amābāris</i>	<i>amārēris</i>
	3. os. j. č.	<i>amābat</i>	<i>amāret</i>	<i>amābātur</i>	<i>amārētur</i>
	1. os. mn. č.	<i>amābāmus</i>	<i>amārēmus</i>	<i>amābāmur</i>	<i>amārēmur</i>
	2. os. mn. č.	<i>amābātis</i>	<i>amārētis</i>	<i>amābāminī</i>	<i>amārēminī</i>
	3. os. mn. č.	<i>amābant</i>	<i>amārent</i>	<i>amābantur</i>	<i>amārēntur</i>
<i>pf.</i>	1. os. j. č.	<i>amāvī</i>	<i>amāverim</i>	<i>amātus sum</i>	<i>amātus sim</i>
	2. os. j. č.	<i>amāvistī</i>	<i>amāveis</i>	<i>amātus es</i>	<i>amātus sis</i>
	3. os. j. č.	<i>amāvit</i>	<i>amāverit</i>	<i>amātus est</i>	<i>amātus sit</i>
	1. os. mn. č.	<i>amāvimus</i>	<i>amāverimus</i>	<i>amātī sumus</i>	<i>amātī sīmus</i>
	2. os. mn. č.	<i>amāvitis</i>	<i>amāveritis</i>	<i>amātī estis</i>	<i>amātī sītis</i>
	3. os. mn. č.	<i>amāvērunt</i>	<i>amāverint</i>	<i>amātī sunt</i>	<i>amātī sint</i>
<i>plgpf.</i>	1. os. j. č.	<i>amāvēram</i>	<i>amāvissem</i>	<i>amātus eram</i>	<i>amātus essem</i>
	2. os. j. č.	<i>amāvērās</i>	<i>amāvissēs</i>	<i>amātus erās</i>	<i>amātus essēs</i>
	3. os. j. č.	<i>amāvērat</i>	<i>amāvisset</i>	<i>amātus erat</i>	<i>amātus esset</i>
	1. os. mn. č.	<i>amāvērāmus</i>	<i>amāvissēmus</i>	<i>amātī erāmus</i>	<i>amātī essēmus</i>
	2. os. mn. č.	<i>amāvērātis</i>	<i>amāvissētis</i>	<i>amātī erātis</i>	<i>amātī essētis</i>
	3. os. mn. č.	<i>amāvērant</i>	<i>amāvissent</i>	<i>amātī erant</i>	<i>amātī essent</i>

Jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, latina může nakládat s poměrně bohatým rejstříkem forem pro vyjádření minulých dějů, jelikož každý ze tří minulých časů existuje ve čtyřech formách. To je přehledně vidět v předchozí tabulce (tabulka 1), kde každé formě odpovídá jeden sloupec tvarů.

4. Vyjadřování minulosti v současné italštině

4.1. Úvod

Po úvodu do minulých časů v latině je vhodné podívat se na přehled minulých časů v konečném kodifikovaném stádiu vývoje jazyka, a tím je současná standardní italština

Italština svou minulost dělí do dvou základních časových úrovní: minulost a předminulost.

Předminulá rovina označuje děje, které se udály ještě předtím, než došlo k minulému ději, který popisují. V knihách je základním vyprávěcím časem čas minulý, a proto vše, co se událo před základní časovou rovinou, spadá do oblasti předminulé. Z tohoto důvodu jsou předminulé časy v psaném jazyce frekventovanější než v jazyce mluveném.

Minulých časů má italština více. Rozlišuje totiž dva náhledy na minulost. *Passato prossimo* a *passato remoto*, které se používají pro vyjádření jednorázových, ukončených dějů a imperfektum, které, stejně jako v latině, označuje „minulé děje časově neohraničené“⁸ nebo popisy a „opakující se děje“⁹. To jsou však jen základní funkce tohoto času, který je v současné době čím dál oblíbenější pro svou jednoduchost a dostává tak další a další funkce, které původně patřily jiným časům a způsobům.

Předminulé časy má italština dva. Toto je první rozdíl oproti latině, která měla předminulý čas jen jeden. Italština si druhý předminulý čas vytvořila paralelně. K *pass. prossimo* analogicky vzniklo *trapass. prossimo* podle již existující dvojice *pass. remoto* – *trapass. remoto*.

Při popisu časů minulých a předminulých je vhodné poukázat na rozdíl mezi časy tzv. *absolutními* a tzv. *relativními*. Čeština tento rozdíl nezná. Používá pouze časy *absolutní*. To jsou časy, které vymezují děj chronologicky. Z italských minulých časů sem patří *passato prossimo*, *passato remoto* a *imperfetto*. Těmto časům se také říká *reálné*.¹⁰ Časy *relativní* jsou ty, které vyjadřují vztah k časům *absolutním*, a to vztah následnosti nebo předčasnosti. V italštině jde tedy o časy předminulé (viz 4.5. a 4.6.) a čas předbudoucí (*futuro anteriore*).

Oproti latině si italština, stejně jako ostatní románské jazyky, vytvořila nový způsob. Je jím kondicionál - podmiňovací způsob. Musela mu proto vymezit vlastní použití. V latině se v případech, kde je dnes v italštině kondicionál, užívalo jiného slovesného způsobu-konjunktivu nebo indikativu.

Pokud jde o formu, jsou ve vyjadřování časů dvě možnosti. Buď se vyjadřují synteticky, tzv. jednoduché formy, tj. formy tvořené pouze jedním slovem (slovesný kmen + koncovka), nebo analyticky, tzv. složené formy (pomocné sloveso + přídělné sloveso významového). K prvnímu

⁸ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 188

⁹ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 188

¹⁰ SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str. 237

typu z minulých časů patří *passato remoto* a imperfektum. Ostatní italské minulé časy patří k typu druhému. Latina měla mnohem méně analytických tvarů. Většinu časů, rodů a způsobů vyjadřovala synteticky. Pokud jde o minulost, analytické tvary mělo jen perfektum a plqpf. v pasivu a konj. perfekta a plqpf. v pasivu, aktivní tvary byly vždy syntetické. Italská tendence směrem k analytičnosti je vidět už jen v tom, že se nebrání vzniku trojslovných tvarů pro vyjádření slovesného tvaru, např. *sono stati fatti* - byli uděláni.

4.2. *Passato prossimo* v současné italštině

Passato prossimo, česky zřídka nazývané také složené perfektum je složený čas, kterým jsou popisovány události skončené v minulosti.¹¹ Jde ale o děje a události „uskutečněné nedávno, nebo v časovém období, které ještě trvá“¹² nebo „děje, jejichž následky trvají do přítomnosti“¹³. Tím se *passato prossimo* vymezuje vůči *passatu remoto*. Toto rozdělení se během vývoje italštiny velmi měnilo a *passato prossimo* přebíralo funkce *passata remota* jen velmi pomalu. Rozdíl mezi *passatem remotem* a *passatem prossimem* v současné italštině je jasný z jejich samotného názvu. *Prossimo* znamená „blízký“, *remoto* pak „vzdálený“. *Passato prossimo* se tedy užívá pro děje, které mají nějaký vztah k přítomnosti. A tento vztah, jak upozorňuje Hamplová¹⁴, může být i čistě subjektivní.

Passato prossimo vzniklo gramatikalizací latinské konstrukce *habere* + předmět + minulé participium (viz také 3.5.). To, že došlo ke gramatikalizaci, je jasně vidět na faktu, že mezi dnešní částí složeného tvaru, tj. pomocné sloveso *avere/essere* a přičestí, nelze (s výjimkou určitých krátkých slov) nic vložit. Dále také došlo ke změně v pořadí jednotlivých konstituentů. Dnes je předmět až za min. participiem, což je dalším důkazem toho, že proběhla gramatikalizace. Tvar slovesa *avere/essere* tvoří s přičestím nerozdělitelnou dvojici.

V latině také byla povinná shoda mezi přičestím a předmětem, která již v italštině není. Dalším z důsledků gramatikalizace je změna gramatických vztahů. Předmět v latinské vazbě byl předmětem slovesa *habere*, zatímco ve stávající konstrukci je předmět předmětem participia. Tím pádem se ztrácí adjektivní spojení mezi předmětem a přičestím. To pak vede k částečnému nebo úplnému vymizení shody.¹⁵

¹¹http://www.treccani.it/enciclopedia/passato-prossimo_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

¹² HAMPLOVÁ, S. Mluvnice..., str. 178

¹³ HAMPLOVÁ, S. Mluvnice..., str. 179

¹⁴ HAMPLOVÁ, S. Mluvnice..., str. 179

¹⁵ MAIDEN, M., SMITH, J. C, *op. cit.*, str. 161-163

4.3. Passato remoto v současné italštině

Passato remoto, někdy v kontrastu k pass. prossimo nazýváno jednoduché perfektní, je přímým pokračováním latinského perfekta. Na rozdíl od latiny však pass. remoto v paradigmatech některých nepravidelných sloves využívá dva původně latinské kmeny: přítomný a perfektní. U pravidelných sloves se tvoří pouze z jednoho kmene a to kmene přítomného. Nepravidelná slovesa zachovávají ve tvarech s přízvukem na kmeni alomorfii latinských kmenů, tzn., že jsou z našeho pohledu nepravidelná jen v 1. a 3. os. j. č. a ve 3. os. mn. č., tj. ve tvarech, které vychází z latinského perfektního kmene.

Co se týče použití, pass. remoto také, stejně jako pass. prossimo, označuje jednorázové děje, ale ty, na rozdíl od těch u pass. prossima, proběhly v již ukončeném časovém období a nemají tím pádem „žádný vztah k přítomnosti“¹⁶. Tento „žádný vztah“ může být opět čistě subjektivní, to znamená, že může jít o nedávnou věc, kterou mluvčí pocituje z různých důvodů jako vzdálenou, nebo „ji chce tímto způsobem prezentovat“¹⁷.

Pokud jde o tvary, slovesa v perfektní se dají rozdělit podle toho, jestli mají perfektní rizotonické nebo arizotonické. Arizotonické tvary slovesa mají přízvuk na koncovec, kdežto rizotonické tvary jsou tvary s přízvukem na kmeni. Tekavčić díky tomu rozděluje italská slovesa v pass. remotu na rizotonická a arizotonická perfekta. Podle tradiční terminologie se slovesům s arizotonickým perfektem říká slabá, oproti slovesům s perfektem rizotonickým, která jsou „silná“.¹⁸

4.4. Imperfetto v současné italštině

Italské imperfetto je přímým pokračováním latinského imperfekta. Jelikož po odpadnutí koncových souhlásek v j. č. by vznikl pro všechny tři osoby v j. č. stejný tvar končící na *-ba*, muselo zde nutně dojít ke změnám. Hláskovým vývojem, konkrétně rozšířením *u* a otevřeného *o* a *i* na otevřené *e* (panrománská konfúze) z latinských koncovek *mu(s)*, *ti(s)* a *-n(t)* vznikají koncovky *-mo*, *-te*, *-n(o)*. V množném čísle je vývoj podobný jako u přítomného času. 3. os. pl. *-nt* přechází v *-n* a později na základě analogie s přít. časem získává navíc koncové *o*, tedy *-no*. V čísle jednotném se velice brzy (velmi pravděpodobně díky podobnosti ostatních koncovek s těmi v přítomnu) objevuje ve 2. os. koncovka *-i*. První a třetí osoba dlouho zůstávají (alespoň v psaném jazyce) shodné, se zakončením na *-a*. (O jejich rozlišení viz 5.2.1.)

Jedinou výjimkou, kdy italské imperfetto nevychází přímo z latinských koncovek, je italská třetí třída slovesná. Již v pozdní latině se pro tuto třídu zformovaly nové koncovky. Analogicky k *-are* - *-abam* a *-ere* - *-ebam* vzniká *-ire* - *-ibam* (oproti klas. lat. *-ire* - *-iebam*)

¹⁶ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 185

¹⁷ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 185

¹⁸ TEKAVČIĆ, P. *op. cit.*, str. 280

Významově se italské imperfektum vymezuje oproti zbylým dvěma perfektním (viz 4.2. a 4.3.) minulým časům na základě aspektuálního rozdílu. Vyjadřuje aspekt durativní (na rozdíl od momentálního aspektu *passata prossima* a *remota*).¹⁹

Imperfektum vyjadřuje minulý děj, na který nahlížíme v jeho průběhu, z čehož vyplývá, že jde o děj nedokončený. Tomuto způsobu použití imperfekta se říká imperfektum popisné. Imperfektum však může mít i jiné využití. Např. ve větě „*L'anno scorso andavano spesso in cinema insieme*,“ vyjadřuje opakování. Sensini²⁰ toto imperfektum nazývá imperfektem *di consuetudine* (zvykové i.). Další použití můžeme najít v souvětích, kde vyjadřuje současnost dvou dějů (*imperfetto di contemporaneità* /i. současnosti/). Imperfektum se dá použít také ke stylistickým účelům v krásné literatuře. Slouží k vyprávění a je trochu důraznější než historický prézens, ale jeho funkce v textu je obdobná. Sensini²¹ ho nazývá *imperfetto cronachistico* (kronikové i.).

4.5. Trapassato prossimo v současné italštině

Trapass. prossimo jako tzv. předminulý čas označuje děj, který se stal před jiným dějem minulým a je s ním nějak spojen. Jde tedy o čas relativní (viz 4. 1.), vyskytující se převážně ve vedlejších větách ve vztahu k minulým časům.

Tvoří se z tvarů imperfekta pomocných sloves a příčestí minulého slovesa významového. Např. *avevo parlato*.

4.6. Trapassato remoto v současné italštině

I trapassato remoto je relativním časem. Vyskytuje se prakticky pouze ve větách časových uvozených spojkami *quando*, *dopo che*, *appena* a podobně.²² Je tvořen tvarem pomocného slovesa *avere/essere* v pass. remotu a minulým příčestím slovesa významového. Např. *ebbi parlato*. Hamplová²³ ho nazývá předminulým časem závislým pro odlišení od trapass. prossima (pro který používá označení „předminulý čas“), protože je závislý na použití pass. remota. S jiným časem se prakticky nedá kombinovat. Hamplová dále uvádí, že v běžném jazyce bývá nahrazován pass. remotem.

4.7. Konjunktiv

Konjunktiv je slovesný způsob, který se užívá pro vyjádření možnosti, pochybnosti nebo např. nejistoty. Tím se vlastně staví do protikladu k indikativu, kterým se vyjadřují děje reálné.

¹⁹ SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str. 239

²⁰ SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str. 243

²¹ SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str. 243

²² SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str. 245

²³ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 192

Užívá se ve větách hlavních pro vyjádření pochybnosti (*conjunctivo dubitativo*), přání (*c. desiderativo* nebo *ottativo*), přípustky (*c. concessivo*). Více se však užívá ve větách vedlejších (toto je pozůstatek z latinského užití /viz 3.7./) a to např. ve větách účelových (*finali*), důsledkových (*consecutive*), přípustkových (*concessive*), podmínkových (*condizionali*), časových (*temporali*) a dalších.²⁴

4.7.1. Konjunktiv imperfekta

Tento konjunktiv popisuje události a děje nemožné uskutečnit v přítomnosti, které ale uskutečnitelné jsou. Jeho koncovky vychází z koncovek latinského konjunktivu plqpf. Tyto koncovky se uvolnily tím, že konjunktiv předminulý, kterému původně patřily, se najednou dostal do souvislosti s italským předminulým časem a ten se, na rozdíl od toho latinského, tvoří analyticky (podrobněji viz 3.7. a 4.6.).

4.7.2. Konjunktiv minulý

Konjunktiv minulý označuje pochybnost o minulém ději, velice často ve formě otázky. Ve větách vedlejších se užívá pro vyjádření předčasnosti k ději vyjádřenému ve větě hlavní. Vytváří se spojením pomocného slovesa v konjunktivu přítomném a minulého přičestí slovesa významového. Např. *abbia fatto*.

4.7.3. Konjunktiv trapassata

Tento konjunktiv popisuje děje nereálné a neobjektivní, které se staly před jiným dějem min. Tvoří se z konjunktivu imperfekta pomocného slovesa a z minulého přičestí slovesa významového. Např. *avesse fatto*. (Příkladové sloveso vyčasované ve všech osobách je v tabulce 2 na konci této kapitoly)

Dále se také uplatní v časové souslednosti, v případech kdy by se užil konj. impf., ale tato vedlejší věta následuje po větě hlavní v minulém čase. Např. „*e così fece, aprendogli ciò che in animo avesse avuto di fare, se*“.

4.8. Nefinitní vyjádření předčasnosti

Jak již víme, italština vyjadřuje nejenom vztahy absolutní, ale i relativní (k tomuto rozdělení podrobněji viz 4. 1.). Ty se vyjadřují nejen již výše zmíněnými předminulými časy (viz 4.5. a 4.6. a konj. viz 4.7.2. a 4.7.3.), ale i tzv. infinitními neboli nefinitními vazbami. Jsou to neosobní minulé tvary (v italštině jde o min. infinitiv, min. participium a min. gerundium). Jejich účel je v zásadě jednoduchý. Zkrátit dlouhá souvětí a udělat z nich tak kratší, komplexnější věty. Tvoří se z infinitivu/participia/gerundia pomocného slovesa a participia minulého slovesa významového.

²⁴ SENSINI, M., RONCORONI, F. *op. cit.*, str.248-249

Hamplová tyto „věty“ rozděluje podle jejich funkce na podmětne, předmětne, časové, účelové, podmínkové, přípustkové, účinkové a další.²⁵

4.9. Přehled minulých časů v současné italštině

Stejně jako po výčtu minulých časů v latině následovala přehledná tabulka, také na konci této kapitoly, která se věnuje minulým časům v italštině současné, je patřičné uvést přehlednou tabulku všech tvarů na jednom vzorovém slovesu. Zvolili jsme pro jednoduchost opět sloveso *amare*.

Tabulka 2 - přehled minulých časů v současné italštině

čas		indikativ aktiva	konjunktiv aktiva	indikativ pasiva	konjunktiv pasiva
impf.	1. os.	<i>amavo</i>	<i>amassi</i>	<i>ero amato</i>	<i>fossi amato</i>
	2. os.	<i>amavi</i>	<i>amassi</i>	<i>eri amato</i>	<i>fosse amato</i>
	3. os.	<i>amava</i>	<i>amasse</i>	<i>era amato</i>	<i>fosse amato</i>
	1. os.	<i>amavamo</i>	<i>amassimo</i>	<i>eravamo amati</i>	<i>fossimo amati</i>
	2. os.	<i>amavate</i>	<i>amaste</i>	<i>eravate amati</i>	<i>foste amati</i>
	3. os.	<i>amavano</i>	<i>amassero</i>	<i>erano amati</i>	<i>fossero amati</i>
pass. prossimo	1. os.	<i>ho amato</i>	<i>abbia amato</i>	<i>sono stato amato</i>	<i>sia stato amato</i>
	2. os.	<i>hai amato</i>	<i>abbia amato</i>	<i>sei stato amato</i>	<i>sia stato amato</i>
	3. os.	<i>ha amato</i>	<i>abbia amato</i>	<i>è stato amato</i>	<i>sia stato amato</i>
	1. os.	<i>abbiamo amato</i>	<i>abbiamo amato</i>	<i>siamo stati amati</i>	<i>siamo stati amati</i>
	2. os.	<i>avete amato</i>	<i>abbiate amato</i>	<i>siete stati amati</i>	<i>siate stati amati</i>
	3. os.	<i>hanno amato</i>	<i>abbiano amato</i>	<i>sono stati amati</i>	<i>siano stati amati</i>
pass. remoto	1. os.	<i>amai</i>	-	<i>fui amato</i>	-
	2. os.	<i>amasti</i>	-	<i>fosti amato</i>	-
	3. os.	<i>amò</i>	-	<i>fu amato</i>	-
	1. os.	<i>amammo</i>	-	<i>fummo amati</i>	-
	2. os.	<i>amaste</i>	-	<i>foste amati</i>	-
	3. os.	<i>amarono</i>	-	<i>furono amati</i>	-
trapass. prossimo	1. os.	<i>avevo amato</i>	<i>avessi amato</i>	<i>ero stato amato</i>	<i>fossi stato amato</i>
	2. os.	<i>avevi amato</i>	<i>avessi amato</i>	<i>eri stato amato</i>	<i>fossi stato amato</i>
	3. os.	<i>aveva amato</i>	<i>avesse amato</i>	<i>era stato amato</i>	<i>fosse stato amato</i>
	1. os.	<i>avevamo amato</i>	<i>avessimo amato</i>	<i>eravamo stati amati</i>	<i>fossimo stati amati</i>
	2. os.	<i>avevate amato</i>	<i>aveste amato</i>	<i>ervate stati amati</i>	<i>foste stati amati</i>
	3. os.	<i>avevano amato</i>	<i>avessero amato</i>	<i>erano stati amati</i>	<i>furono stati amati</i>
trapass. remoto	1. os.	<i>ebbi amato</i>	-	<i>fui stato amato</i>	-
	2. os.	<i>avesti amato</i>	-	<i>fosti stato amato</i>	-
	3. os.	<i>ebbe amato</i>	-	<i>fu stato amato</i>	-
	1. os.	<i>avemmo amato</i>	-	<i>fummo stati amati</i>	-
	2. os.	<i>aveste amato</i>	-	<i>foste stati amati</i>	-
	3. os.	<i>ebbero amato</i>	-	<i>furono stati amati</i>	-

Při porovnání předchozí tabulky (tabulka 2) a tabulky 1 (přehled minulých časů v latině) je jasné, že italština má více minulých časů než latina, nemá ale více minulých konjunktivů. Z tohoto důvodu se

²⁵ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice...*, str. 344-364

rozpadá klasické latinské schéma, kdy ke každému minulému času máme formu indikativu aktiva, indikativu pasiva, konjunktivu aktiva a konjunktivu pasiva. Konjunktiv minulý (*coniunctivo passato*) zde zařídíme k pass. prossimu.

5. Italština v Boccacciově době a před ní na základě odborné literatury

5.1. Úvod

Po dvou krátkých kapitolách věnovaných zmapování všech minulých časů v klasické latině a v současné italštině je na řadě kapitola, která má za úkol poukázat na stav bádání ohledně italštiny v době vzniku Dekameronu.

Předtím, než se začneme zabývat samotným Dekameronem, je velmi důležité seznámit se s fakty, která jsou uváděna v souvislosti s italštinou 14. století v historických gramatikách italského jazyka. Tato kapitola nám pak později poslouží pro srovnání se situací přímo v Dekameronu.

Z historických gramatik vybíráme především tato tři díla: Miglioriniho *Storia della lingua italiana*, Tekavčicovu *Grammatica storica dell'italiano* a knihu prof. Hamplové *Nástin vývoje italského jazyka*.

Podle Miglioriniho²⁶ je 14. století, italsky trecento, tedy doba, kdy píše Boccaccio, jedním z nejdůležitějších období ve vývoji italského jazyka a to ne proto, že by v tomto období byla italština lepší, ale proto, že v této době tvořili tři velikáni italské literatury: Dante, Petrarca a Boccaccio.

Pro Boccaccia byl Dante obrovským vzorem. Boccaccio ho bezmezně obdivoval, stejně jako všichni ostatní v jeho době. Dantova *Commedia* se stala téměř svatou²⁷.

Z Boccacciova díla nejsou pro vývoj italštiny ani tak důležitá díla raná (*Filocolo*, *Filostrato* a další), jako jeho nejznámější dílo Dekameron. Dekameron je psán ve florentském nářečí své doby, a pokud jde o slovesa, používá Boccaccio hodně participiálních a gerundiálních vazeb.²⁸ *Avere* užívá jako pomocné sloveso i tam, kde by se dnes již nepoužilo, např. u sloves zvratných.²⁹ Sloveso po latinském vzoru často umisťuje na konec věty. Tento fakt pak posloužil jeho napodobovatelům.³⁰

Před popisem jednotlivých časů je zapotřebí ještě zmínit jeden výrazný rys ve vývoji italských sloves. Je to přechod mezi konjugačními třídami. V pozdní latině dochází k vyprofilování slovesných tříd produktivních a slovesných tříd neproduktivních. Těmi produktivními se stávají třídy zakončené na *-are* a *-ire* a těmi neproduktivními tedy pak třídy na *-ere* a *-ēre*. Tento vývoj byl ale pozvolný, takže ještě u Boccaccia nacházíme tvary jako např. *pentere* místo dnešního *pentire*.³¹ Mnoho sloves, která

²⁶ MIGLIORINI, B. *op. cit.*, str. 195

²⁷ MIGLIORINI, B. *op. cit.*, str. 194

²⁸ HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 119

²⁹ HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 121

³⁰ MIGLIORINI, B. *op. cit.*, str. 210

³¹ TEKAVČIČ, P. *op. cit.*, str. 341-342

v latině měla v první osobě koncovku *-eo* (a patřila tedy do lat. druhé konjugace) úží toto *e* do *i*, které se poté přenáší do dalších osob a pak i do celého slovesného paradigmatu. Z těchto klas. lat. sloves na *-ēre* se tedy stávají slovesa italské třetí třídy (na *-ire*).

5.2. Imperfektum

5.2.1. (Ne)rozlišení 1. a 3. osoby singuláru

Původně, ve „starém jazyce“³² byla v 1. osobě koncovka *-a*, tj. 1. a 3. osoba měly stejné zakončení (s tímto se setkáváme dodnes v západorománských jazycích). Ve snaze o rozlišení těchto dvou osob se, ovšem velmi postupně a pomalu, prosazuje (je zřejmé, že pod vlivem 1. os. přít. času) *-o* jako koncovka pro 1. osobu i v imperfektu. Toto *-o* pro 1. osobu se ustaluje „až díky Manzoni“³³ a to s upravenou verzí Snoubenců z roku 1842. Do té doby se podle vzoru Boccaccia používá *-a*

5.2.2. Vypadávání intervokálního *v*

Zajímavé je intervokální *v*, které často vypadává. Nejčastěji u sloves na *-ere*, méně často pak u sloves na *-ire*. U sloves na *-are* nikdy. Vznikla by totiž zvláštní, špatně vyslovitelná skupina *aa*. Hamplová³⁴ vidí počátky této změny, která se do dnešních dnů nedochovala, u disimilace, ke které docházelo u sloves, která měla ve kmeni *v*, např. slovesa *avere*, *bere*, *vivere*. Tato slovesa (podle mého názoru hlavně sloveso *avere*, které je velmi frekventované) pak ovlivnila další slovesa. U Danta je stejně častá koncovka *-ia* jako *-iva*, *-ea* ovšem převládá nad *-eva*.³⁵ (Uvidíme dále /6.3.2.4. tabulka 7/, jak se situace mění u Boccaccia.)

5.3. Passato remoto

Vychází sice z latinského perfekta celkem přímo, ale je to čas, jehož tvary doznaly oproti latině největších změn.³⁶

Intervokální *v* bylo ještě méně stabilní u tvarů latinského perfekta než u tvarů imperfekta. Podle mého názoru k tomu také přispěla délka vokálů v okolí. Např. ve tvaru 1. os. j. č. *cantāvī* jsou dva dlouhé vokály. Navíc je tvar slovesa s koncovkou dost dlouhý. Důvodem také může být změna vztahu mezi délkou samohlásek a přízvukem. V italštině najednou není možné udržet dlouhou samohlásku v nepřízvučné slabice. Přízvuk tedy zůstal na kmeni a koncovka, která byla nepřízvučná, byla náchylnější ke změnám.

³² HAMPLOVÁ, S. *Nástin ...*, str. 88

³³ HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 88

³⁴ HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 88

³⁵ HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 88

³⁶ TEKAČIĆ, P. *Op. cit.*, , str. 372

K vypadávání tohoto intervokalického *v* dochází podle dokladů již brzy v latině mluvené. *-āvī* se tedy redukuje na *-ai* podobně jako koncovka tvaru latinské 4. třídy *audīvī -īvī* se redukuje na *-ii*. Koncovka pro 3. os. j. č. pro 1. konjugaci *-āvit* se redukuje v několika vlnách: *aut* [awt] se objevuje již v Pompejských nápisech a po odpadnutí koncového *-t* slouží jako výchozí pro tvorbu koncovky italské (*o*), portugalské a španělské. (Ve francouzštině docházelo k dalším redukcím.) Podobná situace nastala u 4. třídy (*-īvit* → *-iut*). Dosud ne zcela jasná je situace u 1. os. mn. č. Jako zdaleka nejpravděpodobnější vývoj se jeví synkopa a pozdější asimilace³⁷, jejímž výsledkem byl rozdíl mezi prezentem a perfektem jen v (ne)geminaci *m*: *parlamo X parlammo*. (Je možné, že právě snaha zvětšit tento nepatrný rozdíl vedla později k proniknutí původně konjunktivní koncovky *-iamo* do všech konjugačních tříd v přítomném čase.) Po určitou dobu se dokonce vyskytovala i koncovka *-amo* pro oba tvary, tedy i pro tvar *remota*.³⁸

Naopak jasný je vývoj koncovky pro 3. os. mn. č. Z latinského *-arunt* po odpadnutí koncových souhlásek a po rozšíření *u* na *o* dostáváme starou koncovku *-aro*, která se velice brzy rozšiřuje o jednu slabiku na *-arono*. Zde je jasný vliv ostatních časů, kde již tato osoba na *-no* končila. (Tato tendence byla tak silná, že se koncovka *-no* dostala dokonce i do osobních zájmen pro tuto osobu: *egfino, ellino, ...*) Byla zde však ještě jedna silná motivace pro prodloužení koncovky. Pro zachování symetrie s ostatními třetími osobami mn. č. v ostatních časech bylo potřeba nějakým způsobem posunout přízvuk. Kdyby zůstala původní koncovka *-aro*, byl by přízvuk na předposlední slabice, ale jelikož jsou tyto osoby ve všech ostatních časech (s výj. bud. času) tzv. *parole sdrucciole*, tj. mají přízvuk na třetí slabice od konce, podlehla této tendenci i tato koncovka.

Jiná je situace u sloves latinské druhé třídy (slovesa na *-ēre*). Tato slovesa se buď „nedochovala, anebo přešla do jiné třídy“.³⁹

3. konjugační třída (na *-ō, ere*) dala vzniknout italské 2. třídě. (Jde o slovesa na *-ere*, která mají v minulých časech ve velké většině nepravidelné tvary. Dále tedy viz 5. 3. 1. nepravidelná slovesa).

Slovesa lat. 4. třídy (na *-iō, -īre, -īvī, -ītum*) odpovídají italské třetí slovesné třídě (na *-ire, -ii, -ito*)

5.3.1. Nepravidelná slovesa

5.3.1.1. Většina sloves na *-ere*

U nepravidelných sloves je situace pestřejší. Jsou to slovesa tzv. rizotonická, kde dochází ke střídání tvarů pravidelných (přízvuk na koncovce) a tvarů nepravidelných (přízvuk na kmeni). (viz 4. 3.)

³⁷TEKAVČIĆ, P. *Op. cit.*, , str. 334-335

³⁸HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str 89

³⁹HAMPLOVÁ, S. *Nástin...*, str. 90

5.3.1.2. Vznik a rozšíření koncovek *-etti*, *-ette*

Gramatický jev se obecně často rozšíří, pokud se vyskytuje u slovesa, které je velmi často používané. Toto je také případ koncovek *-etti*, *-ette*. Velice pravděpodobně za jejich rozšířením na další slovesa totiž stojí sloveso *stare* (být). Toto sloveso mělo v klasické latině perfektum úplně nepravidelné *steti*. V lidové latině pravděpodobně změnilo skupinu a přiřadilo se k běžnějšímu typu perfekt na *-ui*, tedy *stetui*.

-u poté, jako u některých dalších sloves (viz např. *habere* ...), zmizelo, ale ještě předtím způsobilo geminaci. Dostáváme tedy tvar *stetti*, kde už je jasně vidět nová „italská“ koncovka pro slovesa na *-ere* v remotu *-etti*. Odsud se nejdříve díky analogii rozšířila na sloveso *dare* (*stare-stetti*, *dare-detti*) a pak dále na sloveso se stejným základem *vendere* (z klas. lat. *venum dare* -dát do prodeje)⁴⁰ a odtud na další slovesa. Zároveň se však dochovaly i „původní“ tvary, tj. tvary vzniklé hláskovým vývojem z latinských perfekt. Proto v současné italštině máme tvary jako např. *credetti/credei*, *detti/diedi* (zde došlo k diftongizaci latinského *e*, v latině byl tedy tvar *dedi*, tzv. apofonické perfektum tj. perfektum se změnou samohlásky⁴¹).

5.4. Minulé participium

V mluvené latině se u sloves na *-ere*, *-ēre* rozšiřují participia na *-utu(s)*, která původně byla pouze u některých sloves, jejichž kmen na *u* končil (např. *minuere*, *minutus*). Bylo to zřejmě pod vlivem ostatních dvou tříd. Slovesa na *-are* totiž měla časté perfektum na *-atu(s)* a slovesa na *-ire* pak na *-itu(s)*. Tato nová participia na *-utus* pak nahrazují původní tvary na *-itus*, *-tus* a *-sus*.⁴² a pronikají i do sloves, která v klasické latině přičestí neměla vůbec (*timere* /dn. *temere*/, *sapere*, *bibere* /dn. *bere*/). Součástí této nově vzniklé skupiny jsou i dnešní modální slovesa *potere* a *dovere* a vzniklo také dnes již nepoužívané přičestí slovesa *essere* - *essuto*, které ve tvaru *suto* nacházíme ještě u Machiavelliho.⁴³

Důležitost a frekvence tohoto nefinitního tvaru časem roste, protože přibývá možností pro jeho uplatnění. Vytváří se totiž nové složené časy a tvary. U Boccaccia uvidíme velmi často časy předminulé, z minulých hlavně pass. remoto. S dnešním pass. proximem se setkáme málo, ale už se projevují určité distinkce. (Dále viz kapitola 7)

⁴⁰ MAIDEN, M. *A linguistic history of Italian*. New York: Longman, 1995, str. 140

⁴¹ <http://www.treccani.it/enciclopedia/apofonia/>

⁴² TEKAČIČ, P. *op. cit.*, str. 326-327

⁴³ TEKAČIČ, P. *op. cit.*, str. 327

6. Italština v Boccacciově době

6.1. Úvod

Po teoretickém úvodu a popisu tří jazyků, můžeme nyní začít s praktickou částí. V této části práce se budu snažit ukázat, jaké jsou v Dekameronu odlišnosti v tvarech a použití minulých časů a konfrontovat výsledky s údaji obsaženými v teoretických pracích a to jak v pracích o italštině současné, tak i v pracích, které pojednávají o italštině 14. století.

6.2. Metoda práce

S použitím elektronické verze Dekameronu⁴⁴ jsme vyhledali jednotlivé slovesné tvary a na základě kontextu, ve kterém se vyskytovaly, jsme usuzovali na jejich užití.

Nejdříve jsem myslela, že si pro zjednodušení vyberu na základě podrobné analýzy několika povídek nejčastější slovesa a s nimi budu dále pracovat. Po analýze jsem ale zjistila, že to nebude možné, protože ani ta nejčastěji se vyskytující slovesa se nevyskytovala v daném čase ve všech osobách. Proto, pokud jde o tvary, využíváme a do tabulek vypisujeme všechny, pokud usuzujeme na použití, vycházíme z tvarů, které se vyskytují více než devětkrát.

6.3. Výsledky

Tato část práce je zaměřena hlavně na rozdíly oproti dnešnímu úzu. V jednotlivých částech této kapitoly bude poukázáno na odlišné koncovky minulých časů a odlišné tvary sloves v minulých časech, tedy především fonetické a morfologické jevy.

6.3.1. Obecné poznatky

Než přejdeme ke konkrétním slovesným časům a posléze ke konkrétním slovesům, na nichž se pokusíme demonstrovat rozdíl v použití pass. prossima a pass. remota, zaměříme se na změny ve fonetickém plánu jazyka.

6.3.1.1. *Fonetická stránka*

Změny ve kmeni

Jen malé množství sloves se v Dekameronu liší od dnešního úzu jinými hláskami ve kmeni. I když se z Miglioriniho dozvídáme, že „ještě převažují formy s diftongem ve skupinách explozíva +

⁴⁴http://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/index.php

⁴⁵, o slovesech v Dekameronu toto jistě neplatí. Dvojhláska *ie* se v těchto skupinách v Dekameronu v minulých časech nevyskytuje vůbec.

Druhá, dříve běžná, dvojhláska *uo* se vyskytuje v passatu remotu pouze u těchto sloves: u slovesa *rispondere* a *porre* a sloves od něj odvozených *comporre*, *disporre*. Nacházíme tedy tvary *rispuose*, *rispuosero*, *dispuosero*, *puosero*, ... v tomto poměru (viz následující tabulka 3):

Tabulka 3-Změny ve slovesném kmeni 1: diftongizace

infinitiv	tvary s <i>uo</i>	počet	tvary bez <i>uo</i>	počet
<i>comporre</i>	<i>compuose</i>	1	<i>compose</i>	5
<i>disporre</i>	<i>dispuose(ro)</i>	1 (1)	<i>dispose(ro)</i>	18 (2)
<i>porre</i>	<i>puose(ro)</i>	0 (1)	<i>pose(ro)</i>	42 (9)
<i>rispondere</i>	<i>rispuose(ro)</i>	3 (1)	<i>rispose(ro)</i>	90 (3)

Z přechodu tabulky je jasně vidět, že převažují tvary bez diftongu.

Zajímavý je také případ slovesa *allogiare*, které se v Dekameronu vyskytuje pouze v nepalatalizované verzi *allogare*. V minulém čase je to ve tvarech: *allogaronla* (4, 10, 22) a *fu allogato* (10, 8, 6).

Dále jsou v Dekameronu přítomna slovesa, která se oddálila od původní lat. formy a v dnešní italštině se k ní opět vrátila. Jde o sloveso *piangere* z lat. *plangere* (bít se v prsa), jehož kmen v knize kolísá mezi současným *piangere* a dnes již poetickou a archaickou⁴⁶ variantou *piagnere*. Zajímavé je také užití těchto dvou infinitivů pro tvorbu jednotlivých minulých časů. Viz tabulka 4.

Tabulka 4-Změny ve slovesném kmeni 2: *piangere* - *piagnere*

čas	<i>piangere</i>	počet	<i>piagnere</i>	počet
imperfektum s <i>ea(no)</i>	<i>piangea(no)</i> * ⁴⁷	0 (0)	<i>piagnea(no*)</i>	8 (0)
imperfektum s <i>eva(no)</i>	<i>piangeva(no)</i>	1 (1)	<i>piagneva(no)</i>	6 (3)
konjunktiv imperfekta	<i>piangesse</i>	0	<i>piangesse</i>	2

Piagnere se nejčastěji vyskytovalo v infinitivu, *piangere* není v infinitivu užito ani jednou, oba tvary byly velice časté v gerundiu. Jak jasně vyplývá z tabulky 4, mnohem častější byly tvary od infinitivu *piagnere*. V remotu je užit současný tvar *pianse*, přičestí používané ve složených časech je také shodné s dnešním: *pianto*.

Ještě se krátce zastavíme u slovesa *meravigliare*, které Boccaccio používá v jeho dodnes živé toskánské verzi *maravigliare*. Tvary nalezené v Dekameronu jsou tyto: *maravigliò* (např. 1, 5, 11),

⁴⁵ MIGLIORINI, B. *op. cit.*, str. 224

⁴⁶ <http://www.treccani.it/vocabolario/piangere/>

⁴⁷* označuje hypotetické, nedoložené tvary

maravigliarono (např. 2, 3, 42), *maravigliaron* (pouze 1x, 4, 5, 23), *maravigliasse* (např. 1, 5, 14), *maravigliato/a* (pouze 3x a to vždy jako samostatné přičestí, např. 3, 10, 13: “*e maravigliatasi, disse:*“)

U několika sloves dochází k úzení v předponě. Toto úzení v latině nebylo a současná italština se opět vrátila ke klas. lat. podobám těchto sloves. Konkrétně jde o slovesa *deliberare* a *desiderare*; u Boccaccia tedy jako *diliberare* a *disiderare*. Sloveso *diliberare* se v Dekameronu vyskytuje v pass. remotu a trapass. remotu, dále v použití samostatného přičestí min. Sloveso *disiderare* pak v imperfetu, pass. prossimu, pass. remotu, trapass. pross., konj. impf., konj. minulém a v kond. minulém a Boccaccio se pro tvorbu všech těchto tvarů striktně drží těchto zúžených kmenů.

Mnoho sloves a nejen sloves v současné italštině začíná předponou *s-*, která je pozůstatkem latinského *dis-*. Boccaccio má tuto „latinskou“ předponu zachovánu u sloves *discoprire* (jednou dokonce v lat. tvaru infinitivu: *discovrire* /5, 7, 6/). Např. „*per la quale venuto era gli discoperse.*“ (2, 10, 18), *discogliere* a *discacciare*: př. „*tutte l'ha discacciate*“ (6, 9, 4).

6.3.1.1.2. Změny v koncovce

Ještě než přejdeme k jevu velmi běžnému pro koncovky v Dekameronu, tj. apokopě (viz 6.3.1.1.3.), zastavím se u slovesa *rimanere*. Konkrétně u přičestí minulého tohoto slovesa. Dnešní tvar je *rimasto*. Tento tvar však v Dekameronu nenajdeme. V knize jeho funkci plní tvar *rimaso*, jehož některé tvary jsou ovšem shodné s některými osobami pass. remota tohoto slovesa. Na základě kontextu se však dají bezpečně odlišit. V textu se vyskytuje toto přičestí celkem 75x a to ve všech jeho možných tvarech, tj. *rimaso, rimasa, rimasi, rimase*. Např.: „*e gli altri che vivi rimasi sono*“ Poslední dva jmenované tvary jsou shodné s 1. a 3. os. pass. remota, proto bylo nutné na základě kontextu určit, o jaký tvar se jedná. Podobný problém skýtá sloveso *nascondere* se svým přičestím *nascoso* místo dnešního *nascosto*. Např. „*tengono l'amorose fiamme nascose*“ (Proemio, 10).

6.3.1.1.3. Apokopa

Apokopa, italsky *troncamento*, je „odsouvání nepřízvučných samohlásek [...] nebo koncové nepřízvučné slabiky.“⁴⁸ Důležité je, že „zkrácené“ slovo „tvoří s následujícím výrazem významovou jednotku. Dochází k ní [k apokopě] po souhláskách *l, r, n, m*.“⁴⁹ Slovo, které následuje po apokopovaném výrazu nesmí začínat na nečisté *s* a *z* nebo na některé další špatně vyslovitelné skupiny (většinou jde o začátky přejatých slov). Hamplová⁵⁰ dále dělí apokopu na povinnou, která se sloves

⁴⁸ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice ...*, str. 34

⁴⁹ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice ...*, str. 34

⁵⁰ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice ...*, str. 35

netýká, a nepovinnou, která nastává “u některých slovesných forem”⁵¹. Zmiňuje infinitiv, 1. osoby a 3. os. mn. č. přít. času. O ostatních formách se vůbec nezmiňuje.

Pokud se zaměříme na situaci v Dekameronu, musíme říci, že je zde apokopa velmi častá. Ve všech minulých slovesných tvarech, z nichž výběr lze nalézt v následující tabulce (tabulka 5), jde o odpadávaní koncového *o* ve 3. os. mn. č. K tomuto odpadávaní dochází u obou typů imperfekt (na *eano* i na *evano*, podrobněji viz 6.3.2.4.), v konj. impf., v pass. remotu a u pomocných sloves *avere* a *essere* ve složených časech.

Tabulka 5 - Fonetické změny koncovky: apokopa

sloveso	čas	neapokopovaný tvar	počet	apokopovaný tvar	počet
<i>andare</i>	pass. remoto	<i>andarono</i>	75	<i>andaron</i>	6
<i>andare</i>	impf.	<i>andavano</i>	21	<i>andavan</i>	3
<i>andare</i>	konj. impf.	<i>andassero</i>	6	<i>andasser</i>	2
<i>avere</i>	pass. remoto (trapass. ⁵² remoto)	<i>ebbero</i>	7 (15)	<i>ebber</i>	2 (8)
<i>avere</i>	impf.1 ⁵³ (trapass. prossimo ⁵⁴)	<i>avevano</i>	14 (19)	<i>avevan</i>	6 (39)
<i>avere</i>	impf.2 ⁵⁴ (trapass. prossimo ⁵⁴)	<i>aveano</i>	3 (28)	<i>avean</i>	2 (16)
<i>avere</i>	konj. impf. (trapass. ⁵⁴)	<i>avessero</i>	8 (8)	<i>avesser</i>	2 (6)
<i>avere</i>	pass. prossimo ⁵⁴	<i>hanno</i>	58	<i>han</i>	2
<i>dire</i>	pass. remoto	<i>dissero</i>	23	<i>disser</i>	2
<i>dire</i>	impf.1	<i>dicevano</i>	7	<i>dicevan</i>	1
<i>dire</i>	impf.2	<i>diceano</i>	1	<i>dicean*</i>	0
<i>dire</i>	konj. impf.	<i>dicessero</i>	3	<i>dicesser*</i>	0
<i>essere</i>	pass. remoto ⁵⁵	<i>furono</i>	72	<i>furon</i>	40
<i>essere</i>	impf. ⁵⁶ (trapass. prossimo ⁵⁴)	<i>erano</i>	126 (23)	<i>eran</i>	44 (12)
<i>essere</i>	konj. impf. (trapass. ⁵⁴)	<i>fossero</i>	34 (22)	<i>fosser</i>	12 (9)
<i>essere</i>	pass. prossimo ⁵⁴	<i>sono</i> ⁵⁷	39	<i>son</i>	41
<i>fare</i>	pass. remoto	<i>fecero</i>	40	<i>fecer</i>	8
<i>fare</i>	impf.1	<i>facevano</i>	15	<i>facevan</i>	8
<i>fare</i>	impf.2	<i>faceano</i>	2	<i>facean*</i>	0
<i>fare</i>	konj. impf.	<i>facessero</i>	9	<i>facesser</i>	2

⁵¹ HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice ...*, str. 35

⁵² tento symbol (^) označuje použití slovesa jako pomocného ve složených časech

⁵³ impf.1=impf. s v v koncovce (podrobněji viz 6.3.2.4)

⁵⁴ impf.2 = impf. s vypuštěným v v koncovce (podrobněji viz 6.3.2.4.)

⁵⁵ často jako pomocné sloveso v trpném rodě

⁵⁶ často jako pomocné sloveso v trpném rodě

⁵⁷ ve 1. os. j. č. i ve 3. os. mn. č

V předchozí tabulce 5 jsou zachyceny nejčastější případy apokopy, tj. 3. os. mn. č. K tomuto jevu ale dochází i u ostatních osob. Další velice častý případ apokopy se trochu liší od předcházejícího. Značí se totiž apostrofem. (Pro současnou italštinu je to něco naprosto netypického. V současné italštině se apokopa značí apostrofem u sloves jen v případě, že jde o zkrácený rozkaz a to se projevuje jen u sloves nepravidelných např. *dare* - *dai! / da'!*) Dochází k němu u pomocných sloves *avere* a *essere* ve 2. os. j. č. nejen v *passatu prossimo*, ale také pokud jsou tato slovesa v této osobě použita v přítomném čase. Jde o vysouvání koncového *i*. Vznikají tedy tvary jako např. „*Male hai fatto, mal ti se' portato*“ (8, 10, 43), „*E che peccati ha'tu fatti*“ (7, 5, 17), přičemž u slovesa *avere* díky tomu dochází ke stírání rozdílu mezi osobami. Z *hai* po zkrácení vzniká *ha'* a to je tvar ve výslovnosti shodný se 3. os. j. č. Proto je u slovesa *avere* ve všech případech po nebo před apokopovaným tvarem slovesa vyjádřen podmět zájmenem *tu*. Zajímavé je, že toto vyjádření je u Boccaccia přítomno téměř vždy (až na 6 případů⁵⁸) i u slovesa *essere*, kde po apokopě tvaru *sei* na *se'* ke stírání rozdílů v osobách dojít nemůže. Někdy je dokonce toto podmětové zájmeno ještě zesíleno přidáním předmětového *ti* a to i tam, kde se z dnešního pohledu již nejedná o zvrtné sloveso. Např.: „*tu non sii peccatore come tu ti se'!*“ (3, 4, 15). Buď šlo opravdu jen o intenzifikaci, nebo sloveso bylo v Boccacciově době ještě v některých případech zvrtné, což je pravděpodobnější.

Na otázku, kdy dochází v Dekameronu k apokopě a kdy k ní dojít nemůže, je těžké odpovědět. Nedá se říci, že by v Dekameronu panovalo nějaké pravidlo, které by doporučovalo apokopu pouze, pokud následuje určité fonetické okolí. Proto nacházíme shodné sekvence slov jednou s apokopovaným slovesem, podruhé nikoli. Např. následuje-li *l*: „*levatisi cominciarono loro a*“ (7, 8, 18) a „*senza altro dir lasciaron la fune*“ (2, 5, 69). Toto se však netýká pomocného *essere*, které se ve 2. os. j. č. přít. času vyskytuje pouze v apokopované verzi tj. *se'*. Slovo *sei* má Boccaccio vyhrazeno pro jiný význam: „šest“.

Pomocné *avere* si v *passatu prossimo* koncové *i* většinou uchovává. Přichází o něj jen ve třech případech: „*e ha'mi straziata quanto*...“ (3, 6, 48), „*E che peccati ha'tu fatti*“ (7, 5, 17), „*ha'mi bene inteso?*“ (9, 5, 27). Ani zde neplatí žádné pravidlo. Mohlo by se zdát, že se tvar *hai* krátí před zájmenem. To platí v těchto třech jmenovaných příkladech, najdeme ovšem i stejnou sekvenci, tj. *hai* + *mi* bez zkrácení, tedy *haimi* („*per ciò che tu se' mio amico e haimi onorato molto*“ (3, 4, 13)). Další příklad nezkrácení před bezprostředně následujícím zájmenem: „... *e haila in intercambio di questo*.“ (3, 10, 16).

Málo častá je také apokopa pomocného *avere* v *passatu prossimo* ve 3. os. mn. č. (*han*, viz tab. 5). O poznání častěji k ní dochází v této osobě a v tomto čase u pomocného *essere* (*son*, také viz tab. 5).

K apokopě dochází i v dalších případech. Koncovkou *-sson(o)* se budu zabývat v 6.3.2.6. a tabulce 10.

⁵⁸ např. „*Va tornati là dove infino a ora se' stata*“ (7, 4, 12), zde ovšem *ti* nacházíme hned v předchozí části věty

Dále k ní dochází i v jiných osobách než ve 3. os. mn. č. Častá je apokopa u 2. os. mn. č. a to v přítomném čase, v přít. konj., v přít. kond. a v budoucím čase. Tyto tvary se zdají stát mimo náš zájem, ale není to tak úplně pravda, protože se setkáváme s apokopovaným tvarem 2. os. mn. č. *abbiam*, který slouží pro tvoření indikativu pass. prossima a konj. min. Např. „*Su, madonna, levatevi tosto, ché noi abbiam trovato che l'Isabetta ha un giovane nella cella.*“ (9, 2, 16) Celkem se tento tvar vyskytuje 14x, z toho 9x jako pomocné sloveso v pass. prossimu. Když tyto výsledky srovnáme s plným tvarem *abbiamo*, zjistíme, že není zas o tolik častější. Nacházíme ho celkem 26x, z toho ve funkci pomocného slovesa 14x. Po popisu tvarů pomocného slovesa *avere* v pass. prossimu nelze opominout také *essere* v této funkci. Tvar *siam* se tedy vyskytuje celkem 12x, z toho jako součást pass. prossima pouze dvakrát. Tvar *siamo* 29x. (Vyšší výskyt než u tvaru *abbiam* se dá vysvětlit používáním *essere* jako pomocného slovesa nejen v pass. prossimu /4 případy/, ale i v trpném rodě přít. času /7x/ a v trpném rodě pass. prossima /1 případ: „*che noi non siamo stati morti come cani.*“ /8, 9, 106//)

Z tohoto malého výskytu se dá usuzovat na frekvenci užití pass. prossima v Boccacciově době. (Podrobně viz kapitola 7)

6.3.2. Konkrétní časy

6.3.2.1. Passato remoto - použití

Základním vyprávěcím časem v Dekameronu je pass. remoto. Např. *di quello alcuni rami colti, ne le fece una ghirlanda* (1, Intr., 97). Používá se pro minulé děje, a to nejen děje dávno minulé, ale i děje, které nastaly před celkem nedávnou dobou. Rozdílem v použití pass. remota a pass. prossima se zabýváme podrobně v kapitole 7.

6.3.2.2. Passato remoto - tvary

Překvapující bylo, že tvary pass. remota jsou ve většině shodné s dnešními. Rozdíly tu však jsou. Migliorini ve své charakteristice jazyka 14. stol. mluví mimo jiné o tom, že slovesa, která jsou dnes v pass. remotu nepravidelná, mají v trecentu remoto pravidelné a naopak. Jako příklady uvádí *vivette* místo *visse*, *crese* místo *credette*.⁵⁹ Tyto tvary v Dekameronu již nepotkáte.

Nepravidelnosti v pass. remotu se, jak již bylo uvedeno, týkají pouze tvarů 1. a 3. os. j. č. a 3. os. mn. č. Ostatní formy jsou vždy pravidelné, tj. odvozené od přítomního kmene.

⁵⁹MIGLIORINI, B., *op. cit.*, str. 226

U některých sloves 2. třídy (+ sloveso *dare*), u kterých současná italština povoluje dvě možnosti časování v remotu (tj. pravidelné koncovky nebo koncovky *-etti*, *-ette*, *-ettero*, u *dare* pak tvary *diedi/detti*, *diede/dette*, *diedere/dettero*⁶⁰), užívá Boccaccio vždy jen jednu alternativu. U *dare* jde o tvary s koncovkami pravidelnými, tedy: *diedi*, *diede*, *diedero*. Slovesa, u kterých Boccaccio používá *-etti*, *-ette*, *-ettero* jsou tato: *concedere*, *credere*, *procedere*, *provvedere*, *ricevere* a *temere*. Ostatní slovesa na *-ere* mají „pravidelné“ koncovky *-ei*, *-é*, *-erono*. Sloveso *stare*, u kterého je v současné italštině jen jedna možnost (*stetti*, ...) a jeho složeniny *ristare* a *soprastare* mají tyto tvary i v Dekameronu.

Nepravidelná slovesa 2. třídy se svými tvary příliš neliší od současného úzu. Nacházíme pouze několik jiných tvarů.

Encyklopedie *Treccani* uvádí u *essere*⁶¹ možnost *u* ve tvarech, kde je v dnešní italštině o tj. *fusti*, *fuste*. Boccaccio těchto tvarů však nepoužívá.

Co se týče odlišných tvarů, je pro nás opět zajímavá 3. os. mn. č. V této osobě je v přít. čase koncovka *-no*, jejíž součástí je příslušná tématická samohláska podle třídy, do které dané sloveso patří. Koncovka *-no* se však vyskytuje v této osobě i v budoucím čase a i v imperfektu. Jak bylo již zmíněno výše (5.3.), v určité době tato koncovka pronikla i do zájmen. Není proto divu, že tendence použít tuto koncovku v časech a způsobech, ve kterých dosud nebyla (z min. časů jde o pass. remoto nepravidelných sloves a konj. impf.) je velice silná. Její užití jsme zaznamenali, jak uvádíme dále v příslušném oddíle, u konj. impf. (6.3.2.6.) U pass. remota (viz následující tabulka 6) jde o slovesa, která mají nepravidelné remoto a ve 3. os. mn. č. koncovku *-sero*. (celková koncovka je tedy *-son(o)*). Z toho je zřejmé, že s pravidelnými slovesy pracovat nebudeme, protože ty již *-no* ve své koncovce mají. Soustředíme se tedy na slovesa nepravidelná a to ta, která vyžadují v současné italštině koncovku *-sero*. Tím se nám výběr zúžil na slovesa druhé třídy (na *-ere*). Výsledky jsou uvedeny v tabulce 6 (v součtu jsou jak tvary apokopované, tak tvary neapokopované):

⁶⁰ HAMPLOVÁ, *Mluvnice...*, str. 180

⁶¹ <http://www.treccani.it/vocabolario/essere1/>

Tabulka 6-Koncovky *passata remota*-pronikání koncovky *-ono*

sloveso	počet s koncovkou <i>-son(o)</i>	počet s koncovkou <i>-ser(o)</i>
<i>attempaire</i>	1	0
<i>concorrere</i>	1	1
<i>correre</i>	2	6
<i>chiedere</i>	1	0
<i>impromettere</i>	1	0
<i>raccogliere</i>	1	1
<i>rimanere</i>	3	5
<i>riprendere</i>	1	1
<i>prendere</i>	3	20
<i>promettere</i>	1	1
<i>sciendere</i>	1	0
<i>uccidere</i>	3	1

Po zhlédnutí tabulky jasně vidíme, že koncovka *-son(o)* byla v Boccacciově době minoritní. Když ponecháme stranou případy, které mají tuto koncovku pouze jednou, zjistíme, že pouze u jediného slovesa převažuje nad dnešním *-ser(o)* a to u slovesa *uccidere*.

Dále je zajímavé podívat se na příbuznost sloves. Slovesa *promettere* a *impromettere* jsou ze stejného základu, takže se u obou tato koncovka vyskytla. Podobně *correre* a *concorrere*. Např. sloveso *accorgersi*, které má *pass. remoto* podobné, se ale s touto minoritní koncovkou nevyskytlo vůbec.

Minoritnost této koncovky vidíme dobře u častého slovesa *prendere*, kde je propastný rozdíl mezi výskyty tvaru *preson(o)* a *preser(o)* (3:20).

Poslední zajímavost, u které se v souvislosti s koncovkou *-sono* zastavíme, je sloveso *sciendere*, které je v tabulce 6 zapsala uvedeno takto proto, že jeho tvar se *-sono* je *sciesono*. Dekameron v edici vydání L. Branky, s kterou pracuji, má víceméně současný pravopis. Co se však týče kombinace *scie*, je i na místech, kde současná standardní italština má pouze *sce*, jako např. *lascierei* (3, 8, 12), zde je to však ovlivněno změnou tématické hlásky. Tvar *sciesono* se tedy vyskytuje 1x (3, 7, 15), s koncovkou *-ero* má toto sloveso současný pravopis, tj. *scesero* (2 výskyty /6, 10, 14/ a /8, 7, 31/).

Výjimkou z pravidla o nepravidelných slovesech na *-sero* je sloveso *attempaire*, které na rozdíl od všech ostatních patří do 3. třídy.

Zajímavou výjimkou je koncovka *-ssono* užitá pro 3. os. mn. č., ale ne pro konj. impf., kterému by měla patřit (viz 6.3.2.6.) nýbrž pro *pass. remoto*. Jde o sloveso *dire*, jehož současný tvar *pass. remoto* pro tuto osobu je *dissero*. Končí tedy stejně jako všechna slovesa v 3. os. mn. č. konj. impf. *-ssero* zde však není koncovkou, ale jeho první část (*-ss-*) ještě patří ke kmeni a pouze druhá část (*-ero*) je koncovkou. Tento morfologický rozklad si ovšem pravděpodobně Boccaccio při psaní Dekameronu (a ani jeho současníci) nedělal, a tak došlo ke vzniku tvaru *dissono*, který jsem našla celkem 3x.

(Apokopovaný tvar *disson se nevyskytuje.) *Dire* je v některých ohledech speciální sloveso. Patří k těm slovesům, u nichž je rozdíl mezi konj. impf. a pass. remotem pouze v tom, že konj. impf. je delší o jednu slabiku. Je to tím, že jeho tvary se tvoří z původního lat. infinitivu (v našem případě *dicessero*), zatímco tvary pass. remota vychází z lat. perfektního kmene (v našem případě *dissero*). Současný tvar *dissero* jsem našla 23x, jeho apokopovanou verzi 2x.

Dire však není jediným slovesem vybočujícím z řady. V pátém dni Dekameronu (5, 8, 34) nacházíme tuto větu: „*A costor parve questa assai piccola cosa a dover fare e promissongliele*“; Je zde tvar slovesa *promettere* jasně v minulém čase. O konjunktiv se zde jednat nemůže, protože jde o souřadné spojení dvou vět, přičemž v první větě je pass. remoto (*parve*). Zvláštní je, že zde nedošlo v porovnání se současnou italštinou pouze ke změně pravidelné koncovky *-ero* v *-ono* jako tomu bylo u *dire*, ale i ke změně souhlásky na konci kmene. Ze *s* (vyslovované [z]), které bychom čekali, se stává *ss* (vyslovované [ss])⁶². Tvar *promisson* je tedy na místě dnešního tvaru pass. remota *promisero*.

Podobný příklad jako *dire* je také sloveso *ridurre*. Boccaccio má tedy tvar *ridussono* („*vi ridussono in volgar motto che...*“ /3, 10, 35/) místo současného *ridussero*. Posledním slovesem z této zvláštní skupiny je *trarre*, které má pass. remto velmi podobné konj. impf. V současné italštině je ve 3. os. mn. č. *traessero*, stejná osoba v pass. remotu zní *trassero*. (S přízvuky na podtržených vokálech) V Dekameronu máme tyto výskyty: „*aperto un gran cassone del padre loro, di quello grandissima quantità di denari e di gioie trassono*“ (4, 3, 18), *trassono* je variantou *trassero*, tedy jde o tvar pass. remota, a „*uscitisi e ordinato come di quindi si ritraessono*“, kde jde pravděpodobně o tvar konj. impf. (viz 6.3.2.6.).

Po analýze sloves, která mají ve 3. os. mn. č. většinově koncovku *-ero/-ssero*, nelze opominout skupinu sloves na *-ere* s dvojitým časováním (viz 5.3.1.2.). Jsou to slovesa, u kterých má Boccaccio vždy jednu variantu, tedy pravidelné koncovky nebo koncovky se zdvojeným *tt*. Zaměříme se znovu na 3. os. mn. č., pro kterou současná italština vyhradila koncovku *-ettero*, ale, jak uvidíme za chvíli, v Dekameronu není situace takto jednoznačná. U dvou sloves má Boccaccio opět *-ono*, celková koncovka je tedy *-ettono*. Jde konkrétně o tyto případy: *tacettono* (4, 10, 25) a *concedettono* (5, 1, 33). Není to ani tím, že by tuto koncovku používal stejný mluvčí. V prvním případě totiž mluví Dioneo, ve druhém Pamfilo. Bohužel se tato slovesa v této osobě vyskytují pouze jednou, takže není možné srovnání s jinými (např. pravidelnými) tvary tak, jak je shrnuje předchozí tabulka (Tabulka 6).

⁶² zde vycházím ze současných pravidel čtení, je samozřejmé, že výslovnost v trecentu se dá jen dohadovat

6.3.2.3. Imperfetto -použití

Boccaccio používá imperfetto v jeho základním minulém významu shodně s italštinou současnou pro nedokonavé děje. Dále nelze opomenout také jeho užití pro vyjádření „současnosti v minulosti“⁶³, je tedy hojně využíváno v souslednosti časové. Např.: „*e propose di non volere, al passaggio al quale andava, in mare entrare altrove che*“ (1, 5, 7)

6.3.2.4. Imperfetto - tvary

Jak bylo již uvedeno výše (viz 5. 2. 1.), trvalo to ještě několik set let, než se koncové *o* pro první osobu prosadilo v imperfettu. Boccaccio pro 1. os. j. č. užívá *a*. Např. „*non con quegli visi che io soleva*“ (1, Intr., 59), „*dove io rigido e duro stava a' tuoi*“ (1, 2, 27), „*quando io aspettava essere*“ (2, 5, 23). Také z tohoto důvodu bylo tak těžké prosadit změnu tohoto Boccacciiovského *a* na moderní *o* (viz 6.2.2.).

Také již bylo zmíněno vypadávání intervokálního *v*. Toto *v* ovšem nevypadává ve všech osobách. Vypouští se pouze v 1. a 3. os. j. č. (u Boccaccia mají tyto tvary shodnou formu - viz předchozí odstavec) a ve 3. os. mn. č. Je jasné, že ve 2. os. jednotného čísla k tomuto vypuštění dojít nemůže, protože kdyby k němu došlo, vznikl by tvar shodný s 1. os. j. č. pass. remota. Např. *perdevi* → *perdei*. Toto *v* mizí ovšem pouze u 2. konjugace (tj. u sloves na *-ere*) a u sloves, která v latině k této konjugaci patřila a zachovávají si „prodloužený infinitiv“⁶⁴ pro tvorbu impf. a konj. impf. (*dire, fare, porre* a *durre* a jejich složeniny). U sloves na *-are* to není možné, protože by vznikla nepřípustná koncovka *-aano*. U sloves na *-ire* také *v* vypadnout nemůže, protože by vznikly tvary shodné s přítomným časem některých sloves první třídy končících na *-iare*, kde *i* je součástí kmene (např. *maravigliano*).

Z rozložení použití tvarů *s v* a *bez v* jasně vyplývá, že v Boccacciově době byla situace velmi neustálená, protože tvary *s v* (dále jen „impf.1“) a tvary *bez v* (dále jen „impf.2“) se vyskytují od stejných sloves a používají je ti samí mluvčí. Např. „*del tutto della forma della quale esser solea veggendosi*“ (2, 8, 75 /Elissa/) a „*trasformato da quello che esser soleva, sí come*“ (2, 8, 81 /Elissa/). Zde dokonce i v podobném okolí (*esser solea/solea*). Pro názornější srovnání užití těchto dvou „typů“ imperfekt je vytvořena následující tabulka 7, ve které jsou zaznamenána všechna slovesa, která se vyskytují celkem více než jednou.

⁶³ Renzi, Salvi, *Grande grammatica*, str. 73

⁶⁴ tento můj termín vychází z toho, že je infinitiv pro tvorbu těchto tvarů o slabiku delší, ve skutečnosti se jedná o původní lat. tvar infinitivu, který je v mnoha použitích krácen (např. futurum a kond.), zatímco u impf. a konj. impf. krácen není

Tabulka 7-Koncovy imperfekta 1: vypouštění intervokalického v

sloveso	počet v impf.1		počet v impf.2	
	<i>eva</i>	<i>evan(o)</i>	<i>ea</i>	<i>ean(o)</i>
<i>avere</i> ⁶⁵	236	78	217	49
<i>bere</i>	2	0	2	0
<i>conoscere</i> ^{@66}	12	1	18	1
<i>correre</i> [@]	5	2	3	0
<i>credere</i>	41	7	1	0
<i>dire</i>	41	16	5	1
<i>dividere</i>	1	0	3	0
<i>dolarsi</i> [@]	5	2	3	1
<i>dovere</i>	39	3	10	4
<i>durre</i> [@]	1	0	1	0
<i>fare</i> [@]	78	23	19	4
<i>giacere</i>	12	2	5	0
<i>intendere</i>	26	8	4	0
<i>muovere</i>	2	0	3	0
<i>mettere</i> [@]	3	4	3	0
<i>parere</i>	93	15	27	2
<i>piacere</i> [@]	18	2	16	0
<i>piagnere</i>	6	5	9	0
<i>potere</i>	120	20	25	6
<i>porre</i> [@]	5	2	0	0
<i>prendere</i> [@]	7	3	2	0
<i>richiedere</i>	3	0	9	2
<i>rimanere</i>	2	3	2	1
<i>rispondere</i>	11	0	4	1
<i>sapere</i>	66	10	15	1
<i>sedere</i>	7	0	4	0
<i>solere</i>	14	1	9	4
<i>spendere</i>	2	1	0	2
<i>tacere</i>	3	0	3	0
<i>tenere</i> [@]	50	5	13	0
<i>valere</i>	7	3	2	0
<i>vincere</i>	2	0	1	0
<i>vivere</i>	3	0	5	2
<i>vedere</i>	36	5	22	3
<i>volere</i>	83	7	27	5
<i>volgere</i> [@]	1	0	2	1

Z tabulky je patrné, že u většiny sloves převládá impf.1. Některá jinak častá slovesa (*porre*, *prendere*) mají vzhledem ke svému významu velmi omezený výskyt v imperfektu, a proto jejich výsledné hodnoty nejsou tolik vypovídající. Sloveso *avere*, které se často používá jako pomocné sloveso, má své tvary „zkrácené“ nejčastěji. Neplatí však, že by bylo pouze v impf.1, pokud jde o jeho

⁶⁵ v součtu jsou zahrnuty i tvary použité v trapassatu prossimo (podrobněji viz tab. 3)

⁶⁶ @ označuje, že jsou v tabulce u tohoto slovesa započítány i jeho složeniny (*conoscere-riconoscere*, *correre-concorrere*, *discorrere*, *dolarsi-condolarsi*, *durre-condurre*, *indurre*, *fare-confare*, *mettere-promettere*, *piacere-dispiacere*, *porre-imporre*, *prendere-riprendere*, *comprendere*, *tenere-appartenere*, *ritenere*, *sostenere*, *volgere-avvolgere*, *rivolgere*)

funkci pomocného slovesa, a pouze v „plném“ tvaru, pokud je užito v plném významu. Např. „*contro al piacere di quanti parenti avea per moglie*“ (5, 3, 7) a „*e avevasi recato il fanciullo*“ (7, 3, 35).

Zajímavá je situace u modálních sloves (*dovere, potere, sapere, volere*)⁶⁷. Vzhledem k tomu, že se vždy užívají s dalším slovesem (tedy podobně jako slovesa pomocná), dalo se předpokládat, že jejich tvary budou častěji nebo přinejmenším stejně často v impf.1 jako v impf.2. Opak je pravdou. Je to asi dáno tím, že jejich význam mění celou větu a tím samotný tvar slovesa nabývá na významu.

Jak bylo zmíněno výše, vypadávání intervokálního *v* se týká pouze druhé konjugace. Třetí třída si ovšem také zaslouží zmínku. Má ve většině případů koncovku 3. os. mn. č. stejnou s dnešní tj. -*ivano*. Ovšem jsou také výjimky. V několika případech Boccaccio užívá koncovku -*ieno*, která mu slouží i pro futurum (*fieno*), konj. (*sieno*) a kond. (*sarieno*). Př.: „*e maschi e femine, che infermavano, niuno altro subsidio rimase che o la carità degli amici (e di questi fur pochi) o l'avarizia de' serventi, li quali da grossi salari e sconvenevoli tratti servieno*“, (1, Intr., 28). Těchto případů je však v celém Dekameronu pouze několik (celkem 19, oproti „plnému“ tvaru, který nacházíme 31x). Nejvíce se to týká slovesa *venire venieno* (společně s odvozenými slovesy *convenire* a *avvenire* 13 výskytů). Pro větší názornost následuje tabulka, která shrnuje všechna slovesa, jež mají koncovku -*ieno* pro impf.:

Tabulka 8-Koncovky imperfekta 2: vypouštění intervokálního *v* a úžení *e* v koncovce *v i*

sloveso	tvar s -ivano (-evano)	počet	tvar s -ieno	počet
<i>avere</i>	<i>avevan(o)</i>	45 (33)	<i>avieno</i> ⁶⁸	1
<i>avvedersi</i>	<i>s'avvedevano</i> *	0	<i>si avvedieno</i>	1
<i>avvenire</i>	<i>avvenivano</i> *	0	<i>avvenieno</i>	1
<i>conoscere</i>	<i>conoscevan(o)</i> *	1 (0)	<i>conoscieno</i>	2
<i>convenire</i>	<i>convenivano</i>	1	<i>convenieno</i>	3
<i>languire</i>	<i>languivano</i> *	0	<i>languieno</i>	1
<i>morire</i>	<i>morivan(o)</i>	1 (5)	<i>morieno</i>	1
<i>porre</i>	<i>ponevano</i>	2	<i>ponieno</i>	1
<i>ricoprire</i>	<i>ricoprivano</i> *	0	<i>ricoprieno</i>	1
<i>servire</i>	<i>servivano</i>	3	<i>servieno</i>	1
<i>venire</i>	<i>venivan(o)</i>	2 (7)	<i>venieno</i>	9

Jak je vidět z tabulky, sloveso *venire* a jeho složeniny početně velmi převažují. Ostatní slovesa mají koncovku -*ieno* pro impf. pouze 1x (*conoscere* 2x). Dále je vidět, že se tato koncovka neomezuje, jak se zdálo na první pohled, jen na třetí třídu slovesnou. Objevuje se i u druhé třídy (*avvedersi, conoscere* a vlastně i u slovesa *venire*, které sice formálně patří mezi slovesa 3. třídy, ale mnoho svých tvarů má shodných se slovesem *tenere* a tedy 2. třídou) a u nepravidelného slovesa *porre*, které má tvary podle druhé třídy z původního lat. infinitivu *ponere*. Zajímavý je případ slovesa *avere*. To má v Dekameronu mnoho výskytů (jako sloveso plnovýznamové i jako sloveso pomocné) a také mnoho

⁶⁷ která slovesa patří mezi modální, se těžko určuje, každá gramatika je uvádí jinak, já vybírám tato čtyři nejčastější

⁶⁸ jako součást trapass. prossima

tvářů. Tvar *avieno* se ošem vyskytuje pouze jednou a to jako pomocné sloveso v trapass. prossimu: „*il quale, per più altre cose poi accertato così essere come imaginato avieno*“ (2, 7, 62).

Vrátíme se ještě zpátky k nejčastějšímu *venire*. Jak je vidět z tabulky 8, je stejně časté s oběma koncovkami. Apokopovaný tvar *venivan* je vždy použit jako pomocné sloveso pro tvoření trpného rodu. Naproti tomu *venivano* je vždy plnovýznamové.

Mohlo by se zdát, že k odchylkám od dnešního úzu dochází jen ve 3. os. mn. č., není tomu ale tak. Na právě zmíněnou nepravidelnost narazíme i v 3. os. j. č., koncovka *ia*, místo dnešní *iva* ale i *eva*. Toto *ia* je víceméně stejně časté jako *ian(o)* u 3. os. mn. č., např.: „*pensò di rispondergli secondo che alla sua pecoraggine si convenia*“ (8, 9, 12). Na tvar *convenia* je v Dekameronu přítomen celkem 10x, v plné formě (*conveniva*) má také 10 výskytů, z čehož jasně vyplývá, že byl v Boccacciově době úzus neustálený.

Imperfektum je asi nejzajímavějším časem, pokud jde o množství různých forem. Tvary odlišné od dnešních má totiž i 2. os. mn. č., kde některá velmi častá slovesa přecházejí z jedné slovesné třídy do druhé. Sloveso *dire*, které je už samo o sobě kombinací třídy třetí (infinitiv, 2. os. mn. č. indikativu přít. času) a třídy druhé (ostatní formy), přechází v několika případech v imperfektu do třídy první, dostáváme tedy tvar *diciavate* namísto dnešního *dicevate*. Např. „*come voi diciavate davanti, che io falsamente*“ (7, 9, 71). Příklad se slovesem *fare*: „*il che come voi il faciavate, voi il vi sapete*“ (2, 10, 31) Pro větší názornost jsou zanesena všechna slovesa s touto nepravidelností do tabulky 9, která představuje srovnání jejich četnosti s četností dnes standardního tvaru.

Tabulka 9 -Koncovky imperfekta 3 -přechod sloves 2. os. mn. č. mezi konjugáčními třídami

sloveso	tvar s koncovkou -avate	počet	tvar s koncovkou -evate (-ivate) -tj. současný tvar	počet
<i>avere</i>	<i>avavate</i>	4	<i>avevate</i>	1
<i>commettere</i>	<i>commettavate</i>	1	<i>commettevate</i>	0
<i>dire</i>	<i>diciavate</i>	2	<i>dicevate</i>	0
<i>dovere</i>	<i>dovavate</i>	1	<i>dovevate</i>	0
<i>fare</i>	<i>faciavate</i>	2	<i>facevate</i>	0
<i>parere</i>	<i>paravate</i>	1	<i>parevate</i>	0
<i>potere</i>	<i>potavate</i>	2	<i>potevate</i>	0
<i>sapere</i>	<i>sapavate</i>	2	<i>sapevate</i>	0
<i>tremere</i>	<i>tremavate</i>	1	<i>tremevate</i>	0
<i>vedere</i>	<i>vedavate</i>	1	<i>vedevate</i>	0
<i>venire</i>	<i>venavate</i>	1	<i>venivate</i>	0
<i>volere</i>	<i>volavate</i>	1	<i>volevate</i>	0

Překvapující závěr, který se dá jednoduše vyvodit z předchozí tabulky, je, že koncovka *-avate* se vyskytuje u některých běžných sloves druhé třídy (+ u slovesa *dire* a *venire*) a tato slovesa zároveň nikdy nepoužívají dnešní koncovku. Výjimkou je sloveso *avere*, které se navíc ve variantě *avavate* vyskytuje ve většině případů (3 ze 4) v jednom příběhu, konkrétně v 8. příběhu 10. dne.

Koncovka může být také ovlivněna okolím. To můžeme vidět na následujícím příkladě, kde první sloveso v impf. náleží do 1. třídy a má tedy svoji standardní koncovku *-avate*, následující dvě slovesa tuto koncovku kopírují, přestože patří do 2. třídy: „*non ricordavate? Voi ve ne ricordate molto! ché ne disse il messo nostro che voi tremavate come verga e non sapavate*” (8, 9, 11)

6.3.2.5. Konjunktiv imperfekta - použití

Konj. impf. se používá v typu vět, ve kterých se užívá indikativ impf., ale zároveň je v nich přítomno sloveso vyjadřující určitou pochybnost nebo se jedná o děj z pohledu mluvčího nepravdivý nebo nejistý, např. „*mi menarono a uno monastero di donne secondo la lor legge religiose; e quivi, che che essi dicessero, io fui da tutte benignissimamente ricevuta*“ (2, 7, 109). Dále pak v podmínkách „*se essere volessimo o dovessimo testimonie*.“ (1, Intr., 56), po některých přípustkových výrazech: „*e benché non ne gli bisognasse troppo*“ (8, 6, 14)

6.3.2.6. Konjunktiv imperfekta - tvary

Slovesa v současné italštině nepravidelná jsou nepravidelná i v Dekameronu. Je to pouze malý počet sloves, u kterých tvary konjunktivu imperfekta vychází z tzv. prodlouženého infinitivu. Tj. *dire*, *fare*, *porre* a *durre* a jejich složeniny.

Z hlediska odlišnosti od současného úzu je důležitá změna koncovky 3. os. mn. č. Ta zachovává dvojité *ss* typické pro tvary konj. impf., ale přejímá koncovku 3. os. mn. č. přítomného času *-ono* místo běžné a současné koncovky *-ero*. Výsledná koncovka je tedy *-ssono*. „*Non seppe sì Filostrato parlare oscuro delle cavalle partice, che l'avvedute donne non lo intendessono e alquanto non ne ridessono*“ (7, 3, 2) Koncovka *-ono* je ovšem v přítomném čase pouze pro 2. a 3. konjugaci. Slovesa na *-are* mají koncovku *-ano*. Z předchozího příkladu by se dokonce mohlo zdát, že se tato koncovka vyskytuje pouze u 2. konjugace (*-ere*). Není tomu tak. Vyskytuje se napříč konjugacemi a to jak u pravidelných, tak u nepravidelných sloves. Pro větší názornost vznikla tato tabulka 10:

Tabulka 10-Koncovky konjunktivu imperfekta -pronikání koncovky -ono

infinitiv	konj. impf.					
	-sson(o)	počet		-sser(o)	počet	
		s o	bez o		s o	bez o
<i>ammaestrare</i>	<i>ammaestrassono</i>	1	0	<i>ammaestrassero</i> *	0	0
<i>apparare</i>	<i>apparassono</i>	1	0	<i>apparassero</i> *	0	0
<i>aprire</i>	<i>aprissono</i>	1	0	<i>apprisero</i> *	0	0
<i>avere</i>	<i>avessono</i>	3	0	<i>avesser(o)</i>	8 (8 ^{#69})	2 (6 [#])
<i>credere</i>	<i>credessono</i>	1	0	<i>credessero</i>	3	0
<i>dimorare</i>	<i>dimorasson(o*)</i>	0	1	<i>dimorassero</i> *	0	0
<i>dipartire</i>	<i>dipartissono</i>	1	0	<i>dipartissero</i> *	0	0
<i>dormire</i>	<i>dormissono</i>	1	0	<i>dormissero</i> *	0	0
<i>dovere</i>	<i>dovessono</i>	1	0	<i>dovessero</i>	36	6
<i>essere</i>	<i>fossono</i>	3	0	<i>fosser(o)</i>	34(22 [#])	12 (9 [#])
<i>fare</i>	<i>facesson(o*)</i>	0	1	<i>facesser(o)</i>	9	1
<i>intendere</i>	<i>intendessono</i>	1	0	<i>intendessero</i> *	0	0
<i>mostrare</i>	<i>mostrassono</i>	1	0	<i>mostrassero</i>	1	0
<i>onorare</i>	<i>onorassono</i>	1	0	<i>onorassero</i> *	0	0
<i>partire</i>	<i>partissono</i>	2	0	<i>partissero</i> *	0	0
<i>potere</i>	<i>potessono</i>	4	0	<i>potesser(o)</i>	8	2
<i>ridere</i>	<i>ridessono</i>	2	0	<i>ridesser(o)</i>	2	1
<i>ritrarre</i>	<i>ritraessono</i>	1	0	<i>ritraessero</i>		
<i>servire</i>	<i>servissono</i>	1	0	<i>servissero</i>	1	0
<i>strangolare</i>	<i>strangolassono</i>	1	0	<i>strangolassero</i> *	0	0
<i>tornare</i>	<i>tornassono</i>	1	0	<i>tornassero</i>	1	0
<i>tirare</i>	<i>tirassono</i>	1	0	<i>tirassero</i> *	0	0
<i>volere</i>	<i>volesson(o)</i>	1	1	<i>volessero</i> *	0	0

Předchozí tabulka shrnuje všechna slovesa, která mají koncovku *-sson(o)*, a jejich současné ekvivalenty. Je jasné vidět, že tato koncovka byla v Boccacciově době minoritní. U některých sloves je sice zastoupena pouze tato koncovka a ne současné *-ssero*, ale jsou to slovesa, která se v této osobě a čísle prakticky nevyskytují (např. *volere*, které je velice časté ve 3. os. j. č. *-volesse*, ale není vůbec časté ve 3. os. mn. č., která nás zajímá zde.) Z tabulky je také vidět, že častější jsou tvary neapokopované.

Dále je důležité si všimnout, že koncovku *-sson(o)* většinou mají jak slovesa velmi frekvetovaná, tak slovesa málo běžná (jako příklad uveďme *ammaestrare*). Celkově ovšem tyto tvary časté nejsou. Celkový počet 36 výskytů je řadí mezi minoritní.

Použití této koncovky také není omezeno na některé mluvčí nebo na části textu. Boccaccio tyto dvě koncovky střídá vcelku volně. To dokazuje mj. tato věta: „*m'onorassono e lietamente mi ricevessero*...“ (2, 7, 113), kde jsou přítomny obě koncovky.

⁶⁹ tento symbol (#) v této tabulce označuje, že tvary jsou součástí konj. trapassata

3. os. mn. č. nabízí, pokud jde o tvary v imperfektu, rozhodně nejrozmanitější škálu forem, nemohu však pominout ostatní osoby, u kterých došlo k nějakým změnám. Z dnešního pohledu zvláštní je koncovka *-ssomo*. Koncové *-mo* nás nenechá na pochybách, že jde o 1. os. mn. č. Pokud jde o čas a způsob, pomůže nám určitě zdvojené *s*, přesto je potřeba ověřit v bezprostředním kontextu, jestli se opravdu jedná o konj. impf. Tato koncovka se v celém Dekameronu objevuje jen 2x a to u běžných sloves: *andare* a *stare*. Doklady: „*li quali vedendoci si potrebbono indovinare quello che noi andassomo faccendo*“ (8, 3, 35) „*E non vorrei, zucca mia da sale, che voi credeste che noi stessomo là*“ (8, 9, 22) Je zde tedy přítomna koncovka *-(a/e)ssomo* místo dnešního *-(a/e)ssimo*. Toto *-o* v koncovce nemá žádné opodstatnění. Italský konjunktiv impf. pochází, jak již bylo zmíněno výše (viz. 4.7.1.), z lat. konj. plqpf., který měl *-i* v koncovce stejně jako je tomu v současné italštině a i v drtivé většině případů použití konj. impf. v Dekameronu. Je možné, že jde o analogii k formám s koncovkou *-ssono*.

Další osoba, u které se na chvíli zastavím, je 3. os. j. č. u slovesa *essere*. Slovník *Treccani* uvádí u tohoto slovesa⁷⁰ pro konj. impf. starou variantu *fussi*, která se v Dekameronu objevuje pouze 1x a to v 6, 9, 12: „*prese un salto e fussi gittato dall'altra parte*“. Jedná se o vcelku zvláštní použití, ani v širším kontextu nenacházím důvod pro použití konjunktivu. Podle kontextu by mělo jít spíše o pass. remoto, je tedy možné, že jde o variantu formy *fosti*. Podobný případ, tentokrát pouze s jedním *s*: „*né stette guari che un gran sonno il prese, e fusi adormentato*“ (4, 10, 13). Zde jde jasně o trapass. remoto, jelikož tu máme dvě souřadně spojené věty, přičemž první je v pass. remotu a děj věty druhé se musel odehrát před dějem věty první. Další fakt, který trochu zaráží, je koncové *-i* pro 3. os. V současné italštině máme toto *i* pouze pro 1. a 2. os. j. č. Ve 3. os. j. č. je tvar *fosse*. Tento tvar používá i Boccaccio a jelikož je právě 3. os. j. č. tou nejčastější v Dekameronu, je tento tvar velmi častý. Celkem 711 výskytů. Proto fakt, že jeden výskyt v této osobě má koncovku *-i* („*Ma non intendendo essa che questa fossi così l'ultima volta come stata era la prima*“/7, 1, 9/) není příliš relevantní. Může jít i o chybu v přepisu.

6.3.3. Složené časy a způsoby

Pojednáváme složené časy a způsoby dohromady ve zvláštní kapitole, protože je hned několik věcí, které jsou pro ně typické. Složené časy a způsoby jsou proto složené, protože se skládají z tvaru pomocného slovesa (i ten může být v italštině, na rozdíl od latiny, víceslovný, např. v trpném rodě) a minulého přičestí slovesa významového.

6.3.3.1. Společné jevy

Nejdříve se tedy zaměřím na jevy všem složeným časům a způsobům společné, nížeji pak charakteristiky jednotlivých časů.

⁷⁰<http://www.treccani.it/vocabolario/essere1/>

6.3.3.1.1. Výběr pomocného slovesa

Možnost výběru ze dvou pomocných sloves je italská novinka, v latině všechny tvary časů, které využívaly pomocné sloveso, užívaly pouze *esse*-být, např. *laudātus essem*, někdy byl tvar slovesa *esse* přímo vkomponován do výsledného slovesného tvaru: *laudāveris* (další příklady viz tabulka 1).

Výběr pomocného slovesa nemá tak striktní pravidla, jako v současné italštině. Rozdíly tu ovšem nějaké jsou. Vyskytly se např. případy, kdy je slovesa *avere* použito u zvratných sloves. Nacházíme tyto tvary pass. prossima: *m'ho* 4x, např. „*m'ho pensato che gli uomini fanno*“ (3, 3, 12); *s'ha*: „*egli s'ha mentata a casa*“ (7, 2, 16); *t'hai* 3x, např. „*alla gelosia tua t'hai lasciato accicare*“ (7, 5, 57). V tomto posledním příkladě může apostrof za *t* představovat *u*, a tím pádem by se také mohlo jednat o osobní zájmeno *tu*. Ostatní příklady nás však nenechají na pochybách, že Boccaccio *avere* u zvratných sloves používá i pro 2. os. j. č.: „*Io non so se tu t'hai posto mente come noi*“ (3, 9, 23) Zde je jasné *tu* před zkráceným *ti*. Dále některé případy pro imperfektum: *s'avea* 3x, např. „*che parente né amico lasciato s'avea*“ (4, 10, 7); trapass. remoto : *s'ebbe* 4x, např. „*poi che una buona pezza s'ebbe fatto pregare*“ (8, 10, 57), *s'ebbero* 1x: „*e il viso colla fresca acqua rinfrescato s'ebbero*“ (3, Intr., 16). Zajímavé je, že nejčastěji se zvratné pomocné *avere* vyskytuje u sloves *lasciare* a *porre*.

Pozornost si jistě zaslouží i tento případ: „*Messere, egli m'è ben detto così*“ (3, 8, 72). Doslova: „Pane, on mi to řekl takto.“ Zde se nemůže jednat o trpný rod, na který by to podle pomocného *essere* vypadalo, protože zájmeno *egli* odpovídá dnešnímu *lui*, „on“.

6.3.3.1.2. Postavení zájmen

Jak uvidíme dále (viz 6.3.3.1.5.) pro italštinu v Boccacciově době nebyl žádný problém vložit mezi jednotlivé části složeného tvaru jakýkoli větný člen. To se projevuje i u zájmen, která na základě Tobler-Mussafiova zákona (viz 5.1.) musí na začátku věty následovat až za slovesem, proto nacházíme např. tento výskyt: „*Hommi posto in cuore di fargliele*“ (3, 3, 12). Tento tvar má přesah do následujícího oddílu, protože se jedná o sloveso zvratné, u kterého na rozdíl od dnešního úzu Boccaccio používá sloveso *avere*.

6.3.3.1.3. Slovesa zvratná

Použití pomocného *avere* u zvratných sloves v pass. prossimu jsem popsala v 6.3.3.1.1. V Dekameronu také najdeme slovesa zvratná, která dnes již zvratná nejsou. Takovým příkladem může být *pensarsi*: „*ma poscia m'ho pensato che gli uomini*“ nebo *partirsi*: „*E poi che partito si fu*“ (6, 10, 56).

Jinak je použití zvrtných sloves shodné s dnešním.

6.3.3.1.4. Příčestí minulé

Minulé participium se využívá pro tvoření všech minulých časů, je tedy velmi hojné. Často se vyskytuje také samostatně v tzv. absolutním použití, (*participio assoluto*). Boccaccio navíc používá samotné příčestí i na místech, kde bychom dnes dali přednost *pass. prossimu*.

Tvary příčestí minulého jsou ve velké většině shodné s dnešními a to jak pravidelné, tak nepravidelné. I zde samozřejmě existují výjimky.

Některá slovesa dnes nepravidelná, mají příčestí v Dekameronu pravidelné: *apparito, paruto, renduto, veduto, vivuto*. Tato slovesa používají pravidelná příčestí pro všechny funkce, dnešní nepravidelné tvary: *apparso, parso, visto, reso, vissuto* Boccaccio vůbec nezná.

Příklady: „*questa grazia conceduta, che da morte a vita mi v'ha renduta*“ /10, 4, 17/ a „*Messere, a queste notti mi sono appariti più miei parenti*“ /3, 3, 31/).

Sloveso *perdere* má v současné italštině dvě možná příčestí *perso* a *perduto*. Boccaccio má pouze pravidelné *perduto*.

U dvou sloves dnes nepravidelných nacházíme v Dekameronu nepravidelnost jinou, jde o *nascondere* a *rimanere* (viz 6.3.1.1.2.)

Zajímavé je také sloveso *muovere*, dnešní příčestí *mosso* se vyskytuje ve všech případech, s výjimkou jednoho, kde je tvar *miso*: „*tu m'hai miso lo foco all'arma*“ (8, 10, 15)

6.3.3.1.5. Postavení pomocného slovesa a příčestí

Když mluvíme v minulém složeném čase, používáme těchto tři elementů: pomocné sloveso + minulé příčestí významového slovesa + ostatní větné členy. Současná standardní italština nám ukládá přesně to pořadí, které je uvedeno v předchozí větě. Mezi jednotlivé části složeného času není navíc možné nic vložit. (S malými výjimkami. Je možné vložit například příslovce času *già, ancora, mai, spesso, sempre*. Většinou však nelze vložit více než jedno slovo.)

V Dekameronu na rozdíl od současné italštiny lze nalézt nepřeberné množství kombinací daných tří elementů. Tzn., že mezi jednotlivé části slovesa (tj. pomocné sloveso a příčestí) lze vložit více než jedno předem určené slovo. Často je mezi částí času vložen předmět (např. „*quella virtù che già fu nell'anime delle passate hanno le moderne rivolta in orna*“/1, 10, 5/). Nejvíce vložených slov mezi obě části (celkem 10) najdeme v této části věty: „*la qual solo alla propria utilità riguardando ha costei fuor degli estremi termini della terra in essilio perpetuo rilegata*“ (10, 8, 112). Také pořadí

elementů se mění. Je možné nejdříve „říci“ přičestí a až poté pomocné sloveso. Např.: „*come io posso, nella forma che detto v'ho, ve ne manderò*“ (10, 9, 74).

6.3.3.2. Jednotlivé časy

6.3.3.2.1. Passato prossimo

O tomto čase bude ještě zvlášť pojednáno v závěrečné shrnující kapitole, proto jen stručně uvedu základní charakteristiky. Jeho použití je ve srovnání se současným územ velmi omezené. Používá se pouze v případech, kdy následuje bezprostředně přít. čas (a to ještě ne vždy) nebo pokud chce ukázat, že daná věc ještě platí. (Použití se slovem *sempre*)

6.3.3.2.2. Trapassato prossimo

Trapass. prossimo slouží k vyjádření předčasnosti k jinému ději minulému. Boccaccio toto použití striktně dodržuje. Často se užívá po impf. Např.: „*come egli aspettava, l'avevano liberato“ (2, 2, 27) nebo po konj. impf.: „*usasse quel bene che innanzi l'aveva la fortuna mandato*.“ (2, 2, 35) To však rozhodně neznamena, že by se trapass. prossimo nemohlo užít po pass. remotu, např.: „*e aperse loro gli occhi la povertà, li quali la ricchezza aveva tenuti chiusi*.“ (2, 3, 9)*

6.3.3.2.3. Trapassato remoto

Čas, který se v dnešní italštině prakticky nepoužívá, slouží Boccacciovi ke zdůraznění jakékoli předčasnosti před jakýmkoli min. časem a to i když je ve větě vyjádřena lexikálně, např. „*poscia che udito ebbe lodare la 'ndustria*“ (1, 8, 2). Nejčastěji se vyskytuje v kombinaci s pass. remotem, např.: „*e poi che alquanto ebbe pensato disse*“ (2, 7, 101)

6.3.3.2.4. Minulý kondicionál

Pomocná slovesa *essere* a *avere* v tomto způsobu jsou v přítomném kondicionálu a přidává se k nim přičestí minulé významového slovesa. Samotné formy těchto pomocných sloves jsou však zajímavé. Dnešní forma pro 3. os. mn. č. slovesa *essere* *sarebbero* se v celém Dekameronu v minulém kondicionálu vyskytuje jen 2x (2, 6, 54 a 6, Intr., 12), apokopované *sarebber* také 2x (2, 9, 19 a 9, 3, 25). Je jasné, že tento výskyt je příliš malý na to, aby pokryl všechna místa, kde je kond. min. potřeba. Můžeme si položit otázku, co tedy Boccaccio používá místo těchto tvarů. Nabízí se tvar *sieno*, který je velmi častý, z kontextu však vyplývá, že se jedná o tvar konjunktivu (podrobněji dále pod 6.3.3.2.5.).

Dnešní *avrebbero* se v minulém kondicionálu vyskytuje také pouze dvakrát (2, 6, 49 a 6, Intr., 15). Apokopovaný tvar *avrebber* 5x, např.: „*il dolore né i pensieri che della sua giovane avea non l'avrebber lasciato*“, (5, 3, 19). Koncovka *-ieno*, která má u *essere* funkci konj., se vyskytuje ve stejném kondicionálním významu jako předchozí tvar *avrebber(o)*: „*Quanti valorosi uomini, quante*

belle donne, quanti leggiadri giovani, li quali non che altri, ma Galieno, Ipocrate o Esculapio avrieno giudicati sanissimi“ (1, Intr., 47), ovšem pouze 1x.

Tomuto tématu se věnuje již G. M. A. Baretti v práci *An Introduction to the Italian Language: Containing Specimens Both of Prose and Verse*.⁷¹ Baretti uvádí pro *avere* kromě tvaru současného ještě další možné tvary: *arèbbero, avrèbbono, arèbbono, avrèbbeno, arèbbeno, avriano, ariano, arièno* a zdůvodňuje tuto různorodost tím, že jeho jazykem psali lidé z různých republik, signorií apod.

S využitím Barrettiho poznatků jsem zjistila, že v Dekameronu se nevyskytují pouze tvary uvedené v druhém odstavci, ale i další tvar, který on zmiňuje, *avrebbono*: „*Se mi fosse stato creduto, i lupi avrebbono alle pecore insegnato rimettere il diavolo in inferno...*“ (3, Concl., 5) Z tohoto příkladu je jasné vidět, že se jedná o minulý kondicionál, protože jde o podmínkové souvětí ireálné⁷². Celkem se tento tvar vyskytuje 11x, z toho 6x v apokopované verzi.

Zajímavé je, že Baretti tyto výše uvedené formy nazývá konjunktivem préterita perfekta, což by mělo odpovídat dnešnímu konj. min. Z použití je ale jasné, že se o konj. nejedná. Použití těchto forem je čistě kondicionální.

Barrettiho poznatky pro *avere* jsem aplikovala i na pomocné *essere* a vytvořila jsem analogický tvar *sarebbono*, který jsem poté opravdu v Dekameronu našla. Vyskytuje se v minulém kondicionálu celkem 6x, např. „*e aggrappatosi per parti che non vi si sarebbono appiccati i picchi*“, z toho 2x v apokopované verzi *sarebbon* („*ché poche poi dell'altre ne sarebbon piaciute*“, /3, 9, 3/) Od stejného základu, tj. *sar-*, s koncovkou, kterou, jak jsme viděli, používá Boccaccio u *avere*, tj. *-ieno* je tvořen další tvar, který má funkci minulého kondicionálu. Ani tato forma nemá mnoho výskytů. To ovšem nemusí nic znamenat, protože 3. os. mn. č. min. kond. obecně v jazyce není moc běžným tvarem. Výskyty jsou tedy dva: 1, Intr., 39: „*se ne sarieno assai potute annoverare di quelle che la moglie e [...], o cosí fattamente ne contengono*“. Zde se jedná o podmínku ireálnou. A druhý výskyt: 2, 1, 13: „*romore in lode di santo Arrigo facevano, che i tuoni non si sarieno potuti udire*“. I tvar *sarieno* jsem našla v apokopované formě *sarien*, ovšem pouze v kond. přítomném.

6.3.3.2.5. Minulý konjunktiv

Pomocná slovesa *essere* a *avere* v tomto složeném způsobu jsou další zajímavou kapitolou, pokud jde o odlišnosti mezi italštinou Dekameronu a tou současnou. Současné *siano* se vyskytuje pouze jednou a jde o přítomný čas, takže pro můj výzkum není relevantní. Koncovka *ieno*, která zachovává tematickou hlásku *e*, což přesně odporuje tomu, jak to bylo v latině, kde při tvorbě konjunktivu vždy

⁷¹ A. Millar, London, 1755, str. 7

⁷² HAMPLOVÁ, S. *Mluvnice ...*, str. 359

dochází ke změně tématické hlásky (u 1. třídy *a* na *e*, u ostatních tříd *e* nebo *i* na *a*, v případě slovesa *esse* *i*), je o poznání častější (7x v minulém konjunktivu, např. „*gli uomini sieno stati da diversi casi della fortuna menati*“ /1, Concl., 9/. Ještě vícekrát v konjunktivu přítomném. Slovník *Corriere della sera* uvádí tento tvar jako možnou variantu vedle dnes běžného *siano*⁷³. Tuto koncovku má pro konj. přítomný ještě sloveso *stare*: *stieno*. Koncovka *-ieno* obecně není určující, protože se používá i pro další časy a způsoby. Např. tvar *fieno* pro budoucí čas, *sarieno* a *avrieno* jako součást min. kondicionálu (viz. 6.3.3.2.4.). Tvar *ricoprieno*, který nacházíme v této větě „*non bastando la terra sacra alle sepolture, e massimamente volendo dare a ciascun luogo proprio secondo l'antico costume, si facevano per gli cimiterii delle chiese, poi che ogni parte era piena, fosse grandissime nelle quali a centinaia si mettevano i sopravegnenti: e in quelle stivati, come si mettono le mercatantie nelle navi a suolo a suolo, con poca terra si ricoprieno infino a tanto che della fossa al sommo si pervenia.*“ Je vzhledem ke kontextu rozhodně tvarem imperfekta. Všechna ostatní slovesa jsou v imperfektu, takže se nemůže jednat o konj. přít., jak by se podle koncovky z naší předchozí zkušenosti. Zde se tedy musíme vrátit k imperfektu (viz. 6.3.2.4.)

6.3.3.2.6. Konjunktiv trapassata

Tento tvar je tvořen konj. impf. pomocného slovesa a min. přičestím slovesa významového. Boccaccio se takto komplikovaným složeným tvarem nijak nevyhýbá a jejich použití je tedy mnohem častější než v současné italštině. Užívá ho všude tam, kde je nutné vyjádřit předčasnost a zároveň konjunktiv, dále pak v podmínkových větách ireálných: „*se potuto avesse, si sarebbe fuggito*;“

6.3.4. Nefinitní vyjádření minulosti (implicitní věty)

Jsou mnohem častější než v italštině současné. Jde o zkracování vedlejších vět pomocí nefinitních (jmenných) tvarů sloves, tj. pomocí gerundia, participia a infinitivu.

Zatímco krácení infinitivem je běžné dodnes. Použití gerundia a participia již není tak časté, alespoň pokud srovnávám s četností tohoto užití v Dekameronu.

Je samozřejmé, že i v této kapitole zůstanu u minulých tvarů, bude mne tedy zajímat užití min. infinitivu, min. gerundia a min. participia.

Příklady: min. gerundium: „*pregandolo che questo tenesse celato, avendogli prima mostrato che*“
(2, 2, 40)

min. infinitiv: „*parendogli assai aver veduto, propose di tornare*“ (1, 2, 22)

⁷³http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/E/essere_1.shtml

min. participium: „*La quale, sí come leale compagna, avuto quel che volea,*“ (3, 1, 32)

6.3.5. Spojování sloves se zájmeny

Jsme si vědomi toho, že toto téma by vystačilo samo o sobě na další práci, proto se zde omezíme jen na malý náčrtek všech možných kombinací sloves a zájmen.

Pro přehlednost následuje tabulka 11, do které jsou zahrnuty všechny nalezené formy pass. remota sloves 1. konjugace ve 3. os. j. č., u kterých byly nalezeny tvary se zájmeny.

Tabulka 11- Spojování sloves se zájmeny-slovesa na -are

	sloveso	počet tvarů s:										celkem
		<i>mi</i>	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>li</i>	<i>le</i>	<i>gli</i>	<i>si</i>	<i>gliele</i>	<i>vi</i>	<i>sene</i>	
1.	<i>abbracciare</i>		3									3
2.	<i>acconciare</i>							2				2
3.	<i>accordarsi</i>							1				1
4.	<i>andare</i>							1				1
5.	<i>avvisare</i>							1				1
6.	<i>baciare</i>		1									1
7.	<i>basciare</i>		1									1
8.	<i>biasmare</i>			1								1
9.	<i>chiamare</i>			1								1
10.	<i>cominciare</i>		1				2	3				6
11.	<i>commendare</i>			2								2
12.	<i>coricarsi</i>							1				1
13.	<i>domandare</i>		10	4			2					16
14.	<i>donare</i>	1				1	2					4
15.	<i>entrare</i>										1	1
16.	<i>gittare</i>					1			1	1		3
17.	<i>giurare</i>						1					1
18.	<i>immaginare</i>							2				2
19.	<i>ingegnarsi</i>							2				2
20.	<i>innamorarsi</i>							1				1
21.	<i>insegnare</i>						1					1
22.	<i>lasciare</i>		3	1			1			1		5
23.	<i>levare</i>		1									1
24.	<i>licenziare</i>				1							1
25.	<i>maraviggiarsi</i>							13				13
26.	<i>mandare</i>		2			2	2	1	1			7
27.	<i>menare</i>		1									1
28.	<i>minacciare</i>						1					1
29.	<i>montare</i>									1		1
30.	<i>mostrare</i>						1		1			2
31.	<i>nominare</i>		1									1
32.	<i>ordinare</i>							1				1
33.	<i>paceficarsi</i>							1				1
34.	<i>pensare</i>							10				10
35.	<i>portare</i>	1							2			2
36.	<i>pregare</i>	1	4	3			3					12
37.	<i>raccontare</i>					1						1
38.	<i>rapportare</i>								1			1
39.	<i>ritornare</i>							1				1
40.	<i>tornare</i>							10			1	11
41.	<i>trovare</i>		1	1				2				4
celkem		3	29	13	1	5	16	53	6	3	2	141

Ke kombinování sloves se zájmeny samozřejmě nedochází jen u 1. konjugace. Jak vypadá situace ve 3. os. j. č. u sloves nepravidelných, zachycuje tabulka následující:

Tabulka 12-Spojování sloves se zájmeny-slovesa na -ere

	sloveso	počet tvarů s:									celkem
		<i>mi</i>	<i>gli</i>	<i>si</i>	<i>ci</i>	<i>vi</i>	<i>ne</i>	<i>lesi</i>	<i>sene</i>	<i>negli</i>	
1.	<i>accorgere</i>			2							2
2.	<i>cadere</i>		2								2
3.	<i>dare</i>	1	1	1							3
4.	<i>dire</i>		6								6
5.	<i>fare</i>		6	2		3	2				13
6.	<i>chiedere</i>						1				1
7.	<i>imporre</i>		2								2
8.	<i>increscere</i>									1	1
9.	<i>mettere</i>		1					1			2
10.	<i>offendere</i>					1					1
11.	<i>parere</i>		3								3
12.	<i>piacere</i>	1									1
13.	<i>porre</i>			1							1
14.	<i>riporre</i>			1							1
15.	<i>rompere</i>			1							1
16.	<i>stare</i>			1							1
17.	<i>vedere</i>			1		1					2
18.	<i>venire</i>		3			1			2		6
celkem		2	24	10		6	3	1	2	1	55

U sloves na *-ire* a pravidelných sloves na *-ere* se spojování se zájmeny prakticky nevyskytuje (celkem dva výskyty: *saligli* /9, 9, 57/ a *credetelo* /9, 10, 12/).

Spojování zájmen se slovesy se samozřejmě neomezuje jen na 3. os. j. č. uvedenou v předchozích tabulkách, ale vybrala jsem ji, protože je nejčastější. Ze spojování s jinými osobami můžu uvést např. „*io mi puosi in cuore di darti quello che tu andavi cercando, e dieditelo*.“ (7, 5, 53).

Zajímavý je tvar *udinne*, který by správně měl být spojením slovesa *udire* ve 3. os. j. č. pass. remota *udì* a zájmenné částice *ne*. Jak ovšem vidíme z bezprostředního kontextu, není tomu tak: „*Udinne io bene alcuna che...*“ (1, 6, 15). Toto zkrácení je logické, poněvadž tvar pro 1. os. j. č. *udii* je těžko vyslovitelný společně se zájmenem. Navíc v Dekameronu je běžně přítomen vyjádřený podmět (ať už je to nutné pro odlišení osob, jako např. u 1. a 3. os. j. č. impf. nebo u konjunktivů, nebo to nutné není), takže ani toto vyjádření nepůsobí rušivě. Vzhledem k obecně malému výskytu 1. os. j. č. pass. remota v celém Dekameronu je toto bohužel jediný výskyt této osoby a třídy se zájmenem.

7. Passato prossimo versus passato remoto - dva perfektní časy

Tato poslední kapitola si klade za cíl na konkrétních slovesech ukázat použití *pass. prossimo* a *pass. remoto*. Poukázat na případné rozdíly v jejich použití a konfrontovat tyto rozdíly se stavem v současné italštině.

Rozdíl ve významu mezi těmito dvěma časy je v současné italštině daný spíše použitím, než samotným významem. Pokud chceme zjistit, jak je tomu u Boccaccia, musíme se seznámit se všemi možnostmi, které on pro vyjádření této minulosti používá. Minulost se dá v italštině vyjádřit mnoha prostředky. Stranou ponecháváme imperfektum, jehož tvary a použití jsme popsali výše a které má význam prakticky shodný s dnešním.

Podle Lepschyho je *pass. prossimo* časem, který „popisuje minulé události, jejichž důsledky ještě trvají“⁷⁴. Toto všem neplatí ani tolik pro italštinu současnou, kde došlo k tomu, že užití *pass. remoto* se omezilo na psaný projev a vysoký styl, ale jak uvidíme dále více právě pro italštinu Boccacciovskou.

7.1. Metoda práce

Nejdříve se zdálo dostačujícím udělat seznam běžných sloves a s nimi dále pracovat, to se však brzy ukázalo jako nedostačující hned ze dvou důvodů. Prvním je, že seznam běžných sloves se těžko sestavuje, nelze vzít jednu povídku, podívat se na frekvenci sloves a z ní pak vycházet. Už jen proto, že v Dekameronu je celkem deset mluvčích, které se autor snaží jazykově odlišit. Druhým důvodem je to, že při procházení textů se objevovaly stále další tvary hodné popsání, bez kterých by tato práce byla ochuzená. Z těchto uvedených důvodů bylo rozhodnuto učinit výchozí skupinou všechna slovesa vyskytující se v daných dvou minulých časech a pro jednotlivé účely vybírat z této skupiny nejzajímavější nebo nejpočetnější zástupce.

Dalším krokem tedy bylo sestavení seznamu sloves a jejich počtů v jednotlivých slovesných osobách. (Podrobně v příloze.) Nejdříve v *pass. prossimo*, poté jsem v *pass. remoto*.

Při sestavování seznamu sloves v *pass. prossimo* se vyskytl hned na začátku technický problém s elektronickou verzí Dekameronu. V této verzi není možné hledat písmena s diakritickými znaménky. To představovalo vážný problém, protože to znamenalo, že nebylo možné najít tvar pomocného slovesa *essere* *è*. Tato nepříjemnost nás nutila hledat jiné možnosti. Začali jsme tedy pracovat se stejnou verzí Dekameronu (tj. vydání Vittoria Branky) v pdf.⁷⁵ Klasický prohlížeč pdf také nedokázal rozlišit speciální znaky, ale dokázal rozlišit, co je slovo a co ne, takže ve výsledcích byla slova dvě: *e* (české „a“) a hledané *è*. Po instalaci jiného prohlížeče pdf se i toto podařilo odbourat a mohli jsme začít pracovat na vyhledávání výskytů. Prohlížeč pdf disponuje další výhodou. Je to možnost počítání

⁷⁴ Lepschy L., Lepschy G., *La lingua italiana*, str. 200

⁷⁵ dostupné z:

http://www.liberliber.it/mediateca/libri/b/boccaccio/decameron_branca/pdf/boccaccio_decameron_branca.pdf

výskytů. Internetové prohlížeče totiž počítají pouze do jednoho sta výskytů, což většinou stačilo, ale pokud se podíváme např. na sloveso *dire* ve 3. os. j. č. pass. remota *disse*, jeho výskyt je až neuvěřitelný - celých 1320 výskytů.

Vraťme se ale nyní zpět k vyhledávání tvarů pass. prossima. Bylo by samozřejmě velmi jednoduché najít všechny výskyty všech tvarů pomocných sloves *avere* a *essere*. Nesmíme však zapomínat, že tato slovesa slouží v přítomném čase nejen jako pomocná pro tvoření pass. prossima, ale také jako plnovýznamová (mít, být). Proto bylo nutné všechny výskyty projít a vyčlenit pro výzkum pouze ty, kde se opravdu jedná o tvary pass. prossima. Komplikovanější byla situace u slovesa *essere*, které navíc slouží jako pomocné sloveso pro trpný rod. V těchto případech pak bylo nutné rozlišovat na základě kontextu. Např.: „*è massimamente richiesto*” (Proemio, 2, trpný rod) x „*il numero è quasi venuto*“ (1, Intr., 56, pass. prossimo). Je samozřejmé, že jako dobré vodítko slouží fakt, že některá slovesa se v pass. prossimu pojí se slovesem *avere* a tudíž pokud je vidíme s *essere*, musí jít o trpný rod, ale musíme si i tak dávat pozor, protože Boccaccio užívá *avere* i tam, kde bychom dnes jasně užili *essere* (viz 6.3.3.1.1.)

Vyhledávání sloves v pass. remotu se zpočátku zdálo jednodušší. Např. 3. os. j. č. pass. remota od sloves 1. třídy končí na *ò*, což je jinak velmi málo častý znak. Bylo ovšem nutné z výsledků vyřadit spojkové výrazy s *ciò*, tj. *ciò*, *per ciò*, *accìò* a spojku *però*. Dále pak 3. os. j. č. přít. času velmi častého slovesa *potere può* a vlastní jména *Niccolò*, *Barnabò*. Stejně tak byl problém s touto osobou u 3. třídy, kde končí na *ì*. Do výsledků se totiž dostalo velmi časté slovo *così* a jeho zkrácený tvar *sì*. Dalším slovem, které bylo nutné z výsledků vyjmout, bylo zájmeno *costì*. Při hledání pravidelných remot 2. konjugace nám do hry vstupují spojky končící na *é*, jako např. *perché*, *ché*, *né*, zájmeno *sé*, podstatné jméno *fè* (viz 7.2.2.) a *mercé*, vlastní jméno *Gnaffè*.

Museli jsme také brát ohled na Tobler-Mussařův zákon (viz 5. 1.) a k výsledkům tak připočítat tvary slovesa se zájmenem. Na základě tohoto zákona se totiž zájmeno musí na začátku věty klást až za sloveso a pokud je v italštině zájmeno za slovesem, píše se s ním dohromady. A jelikož přízvuk se povinně značí pouze na konci slov, tvary 3. os. j. č. pass. remota se zájmeny se již nedají rozeznat podle typické přízvučné samohlásky (*ò*, *é*, *ì*), určitým vodítkem ale může být kvalita samohlásky, která, aby se zachovala, vyžaduje zdvojení následující souhlásky, např. „*le disse ciò che egli intendeva di fare, e pregolla che in ciò fosse favorevole*“ (3, 6, 23). Ani toto ovšem neplatí vždy. Zájmeno *gli* se zdvojit nemůže, protože souhlásky v něm obsažené [A] se mezi dvěma samohláskami vyslovuje zdvojeně vždy.

Složitější byla situace u sloves nepravidelných. U sloves *essere* a *avere* bylo potřeba ručně od tvarů pass. remota vyčlenit tvary trapassata remota, kde jsou tato slovesa užita jako pomocná: např. „*primieramente ebbero del cece e della sorra*“ (9, 8, 11, pass. remoto), ale: „*poi che per tutto riguardato ebbero e molto commendato il luogo*“ (6, Concl., 29, trapass. remoto).

Ostatní nepravidelná slovesa byla rozdělena do několika skupin tak, aby byly pokryty všechny možnosti. První skupinou byla slovesa se zdvojenou hláskou ve kmeni (např. *cadere* - *cadde*), poté slovesa se změnou samohlásky (typ *mettere* - *mise*), následovala slovesa končící na *-cque* (typ *piacere* - *piaque*), poslední, největší skupinou pak byla slovesa na *-se*. Je jich opravdu velké množství, proto byla tato skupina dále rozdělena podle hlásky, která koncovce předchází. Vzniklo tedy vlastně osm skupin (na *-ise*, *-ese*, *-ase*, *-ose*, *-use*, *-lse*, *-rse*, *-nse*) a tím byly pokryty všechny možnosti zakončení.

Nebylo možné samozřejmě opomenout další běžná nepravidelná slovesa, jako jsou *dire* - *disse*, *parere* - *parve*, *fare* - *fece* (i když u *fare* je situace ještě komplikovanější /viz 7.2.2./), *dare* - *diede*.

U některých sloves dochází ke shodě tvarů mezi min. participiem, které se shoduje s předmětem, jenž je v mn. č., a tvary pass. remota pro 1. a 3. os. j. č. Pro vysvětlení uvedeme příklady pro sloveso *accendere*: „*e in una lor corticella fresca entrato, dove molti lumi accesi erano*“ (8, 4, 30) a „*d'ardir né di valore non se ne troverebbe un maggior mai, né pure a lui equale: di lui m'accesi tanto, che aguale lieta ne canto teco, signor mio*“ (2, Concl., 14). V prvním případě jde o participium (jde o impf. v trpném rodě), v druhém případě jde jasně o pass. remoto.

Poslední problém v souvislosti s vyhledáváním tvarů těchto dvou časů spočíval v tom, kam zařadit výskyty v trpném rodě. Nakonec jsem je zařadila přímo ke slovesu, takže např. tvar „*tra noi è stato detto*“ (4, 7, 4) patří pod sloveso *dire*, 3. os. j. č. pass. prossima.

7.2. Výsledky

Nejdříve uvedeme pár statistických údajů. V pass. prossimu se vyskytuje celkem 205 sloves, z toho ovšem 103 pouze jednou. Další výzkum je omezen na slovesa, která se v tomto čase vyskytují alespoň 9x.

Celkový počet výskytů pass. prossima je 806. Nejčastější osobou byla podle očekávání⁷⁶ 3. os. j. č., v těsném závěsu je však 1. os. j. č. (339:219 ve srovnání s pass. remotem: 7699:326) jde o podstatný rozdíl. Již z těchto údajů se dá usuzovat na rozvrstvení použití těchto dvou časů.

V pass. remotu se vyskytuje celkem 590 sloves, což je skoro třikrát více než v pass. prossimu. Také jejich jednotlivé výskyty jsou mnohonásobně vyšší, jak uvidíme v další tabulce.

V první tabulce tohoto oddílu je shrnut přehled nejčastějších sloves v pass. prossimu:

⁷⁶ Dekameron obsahuje vyprávěné příběhy, proto se dalo očekávat, že nejčastější bude 3. os. j. č.

Tabulka 13-Passato prossimo -25 nejčastějších sloves

1.	<i>fare</i>	74		14.	<i>meritare</i>	11
2.	<i>essere</i>	53		15.	<i>passare</i>	11
3.	<i>venire</i>	41		16.	<i>prendere</i>	11
4.	<i>dire</i>	29		17.	<i>rimanere</i>	11
5.	<i>avere</i>	26		18.	<i>andare</i>	10
6.	<i>potere</i>	17		19.	<i>porre</i>	10
7.	<i>dare</i>	16		20.	<i>amare</i>	9
8.	<i>vedere</i>	15		21.	<i>intendere</i>	9
9.	<i>udire</i>	14		22.	<i>lasciare</i>	9
10.	<i>divenire</i>	13		23.	<i>mostrare</i>	9
11.	<i>portare</i>	13		24.	<i>promettere</i>	9
12.	<i>trovare</i>	12		25.	<i>sapere</i>	9
13.	<i>volere</i>	12				

Vybrala jsem slovesa, která mají výskyt 9 a vyšší, protože jsem potřebovala alespoň 20 sloves, abych s nimi mohla dále pracovat. Uvidíme hned v další tabulce č. 14, že s pass. remotem takový problém nebyl. Zde jsou výskyty, jak bylo uvedeno, mnohonásobně vyšší. Vybíráme ovšem také jen 25 nejčastějších sloves:

Tabulka 14-Passato remoto - 25 nejčastějších sloves

1.	<i>dire</i>	1393		14.	<i>mettere</i>	120
2.	<i>essere</i>	582		15.	<i>potere</i>	117
3.	<i>fare</i>	541		16.	<i>trovare</i>	113
4.	<i>cominciare</i>	412		17.	<i>incominciare</i>	112
5.	<i>andare</i>	345		18.	<i>parere</i>	101
6.	<i>rispondere</i>	327		19.	<i>dare</i>	97
7.	<i>vedere</i>	210		20.	<i>entrare</i>	87
8.	<i>venire</i>	202		21.	<i>mandare</i>	86
9.	<i>tornare</i>	151		22.	<i>piacere</i>	86
10.	<i>avere</i>	148		23.	<i>volere</i>	80
11.	<i>avvenire</i>	147		24.	<i>porre</i>	73
12.	<i>domandare</i>	124		25.	<i>stare</i>	71
13.	<i>prendere</i>	124				

Nyní můžeme přejít ke srovnání. Tučně jsou označena slovesa, která jsou mezi nejčastějšími 25 u obou časů.

Následující strany se zaměřují na konkrétní vybraná slovesa s ohledem na jejich použití, případně tvary. Následně se snažíme vyvodit z konkrétních příkladů obecně platné tendence.

7.2.1. Dire

Jako první se budeme věnovat slovesu *dire* - říci. Toto sloveso je velmi frekventované v pass. remotu, protože celá kniha je postavená na vyprávění. V pass. prossimu je *dire* naopak až na čtvrtém místě a vyskytuje se celkem pouze 29 krát.

Nejtypičtější příklad pro použití pass. prossima je kombinace s přítomným časem: „*Coteste son cose da farle gli scherani e i rei uomini, de' quali qualunque ora io n'ho mai veduto alcuno, sempre ho detto*“ (1, 1, 51) Zde navíc jde o 1. os., to znamená, že nejde o vyprávění o někom, kdo už mezi námi není, nebo koho jsme dlouho neviděli. Těchto případů najdeme nejvíce. Není ovšem žádnou výjimkou užití pass. prossima s pass. remotem v jednom souvětí. Např.: „*senza alcun frutto del loro amore aver sentito, di mala morte morirono, com'io v'ho detto*“ Zde se však setkávají dvě roviny příběhu/času. Jedna je příběh samotný, příběh, který je vyprávěn (vypráví Elissa) a druhá rovina je to, co sama Elissa dělá: „*ho detto*“. I takové případy jsou velmi časté. Ani toto rozlišení však neplatí vždy. Zde je názorný příklad, kde se v obou zmiňovaných rovinách objevuje *dire* a v obou je v pass. remotu: „*il quale, come dicemmo, presso giacea là dove costoro cosí ragionavano, [...] udì ciò che costoro di lui dicevano; li quali egli si fece chiamare e disse loro*“ (1, 1, 27)

Velmi častý případ je použití stejného slovesa (v našem případě tedy *dire*) dvakrát. Jednou v pass. prossimu a hned vzápětí v přít. čase: „*come tutti questi altri hanno detto, cosí dico io*“ (1, Concl., 12).

Pojďme se ale nyní podívat na ostatní častá slovesa, která nám snad rozdíl v použití mezi těmito dvěma časy objasní lépe.

7.2.2. Fare

U tohoto slovesa se zastavíme déle, protože se budeme zabývat i jeho tvary. *Fare* má totiž v pass. remotu, konkrétně 3. os. j. č. hned dvě formy. První je tvar *fě*, který se dá vykládat jako pravidelně odvozený od *fare*, ale s koncovkou pro 2. třídu *é*, je ovšem pravděpodobnější, že jde o zkrácenou formu druhého tvaru *fece*. Tyto dva tvary jsou v poměru 51:398. Ve snaze přijít na to, jaký je rozdíl v použití mezi těmito dvěma tvary, jsme uvažovali, proč by mělo docházet ke krácení tohoto plnovýznamového slovesa. Odpověď se našla celkem snadno. *Fare* totiž není vždy úplně plnovýznamovým slovesem. Je také tzv. slovesem faktitivním a v tomto použití má parametry slovesa pomocného. Oslabuje se jeho význam a důležitější je funkce. Příklad: „*il fě nobilmente vestire, e donatigli denari e*“ (1, 7, 26). Nepodařilo se však prokázat, že by se zkrácené *fě* používalo pro faktitivní funkci více než plný tvar *fece*. Níže uvádíme přesná čísla:

Tabulka 15-Tvary slovesa *fare* v passatu remotu

tvar slovesa	ve faktitivní funkci	v plnovýznamové funkci	celkem
<i>fece</i>	145	253	398
<i>fě</i>	31	20	51

Jak lze dovodit z tabulky, *fé* je v 60% svých výskytů využito jako faktitivní, *fece* je ovšem v této funkci mnohem častější (145:31).

Nyní se ale musíme vrátit k významovému rozdílu mezi pass. prossimem a pass. remotem. Z tabulek 13 a 14 je jasně vidět, že u tohoto slovesa je častější pass. remoto. Pro vysvětlení, proč je pass. remoto o tolik častější, bylo nutné najít něco, co užívá Boccaccio namísto dnešního pass. prossima. Ve většině případů je to pass. remoto, ale ne všude. Velmi časté (celkem 56 případů ve faktitivním použití) je tzv. absolutní použití přičestí min. Např. „*E, come cenato ebbero, fattol montare a cavallo a Firenze*“ (7, 6, 29). Oproti pass. prossimu ve faktitivním použití (celkem 7x, např. „*Egli n'ha tutta notte tenute in bintendo e te ha fatto agghiacciare*“ /8, 7, 41/) je to obrovský rozdíl.

Fare je většinou v pass. prossimu v těchto situacích:

1) přímá řeč -1. os., např.: „*cotesto vi dico io bene che io ho molto spesso fatto*“ (1, 1, 48)

2) přímá řeč -2. os., např.: „*mi si concederà che io possa comportare la 'ngiuria e lo 'nganno che fatto m'hai*“ (3, 6, 48), zde navíc se vztahem k osobě, která vypráví (*m'hai*).

3) přímá řeč - po *poi che*, např.: „*Messer, poi che tanta di grazia n'avete fatto*“, (8, 4, 31), *Poi che* má dva základní významy. Ve výše uvedeném příkladě jde o význam *poi che* -, „poté, co“. Druhým významem je dnešní *poiché*, tj. „protože“, např. „*ma poi che videro che da dovero parlava*“ (1, Intr., 88), s tímto druhým významem se pass. prossimo neužívá.

4) přímá řeč -s přít. časem, např. „*io truovo che voi in casa un gran romor n'avete fatto*.“

Jak je vidět z nejčastějších příkladů užití pass. prossima, tento čas se vyskytuje skoro výhradně v přímých řečech, proto jsou také častější osoby, které jsou u pass. remota mnohem méně časté. Toto platí obecně, nejen pro sloveso *fare*.

Vzhledem k základní povaze otázky a odpovědi bývá běžné, že pokud je otázka v jednom čase, je odpověď v tom samém čase. I toto Boccaccio porušuje: „*Disse allora il frate: “ O, altro hai tu fatto? ” “Messer sí, ” rispose ser Ciappelletto “ ché io, non avvedendomene, sputai una volta nella chiesa di Dio ”.*“ (1, 1, 61 a 62) Zde je však k tomu evidentní důvod. Kněz se ptá, co ještě udělal (až doted), proto v otázce používá pass. prossimo. Ciappelletto odpovídá, že jednou (=děj skončený v minulosti) plivnul (si uplivnul).

7.2.3 Andare

Dalším velmi častým slovesem je sloveso *andare*. Opět nejčastějším je spojení pass. prossima s přítomným časem, časté je také použití pro označení minulosti s přesahem do přítomnosti. Následující příklad jasně ukazuje, že jde o děj, který trvá až do momentu promluvy (nacházíme zde tedy jisté paralely s použitím předpřítomného času /present perfect/ v současné angličtině): „*Ahi lasso me! ché passati sono omai quattordici anni che io sono andato tapinando per lo mondo*“ (2, 6, 42).

Další použití, které nás opět vede k porovnání se současnou angličtinou, je následující příklad: „*Al corpo di Dio, io ho avuto con lei il maggior diletto che mai uomo avesse con femina, e dicoti che io sono andato da sei volte in su in villa,*“ (9, 6, 19) Zde je důraz na perfektivnost děje. „Byl jsem tam (už) šestkrát.“ Další podobný příklad: „*e ora con una piacevolezza e ora con un'altra mi siete andato d'attorno,*“ (8, 4, 12) – „jednou s tím a jednou s oním jste za mnou chodil“, mluvčí tento děj považuje za nedokončený, neříká, že už za ním nikdy chodit nebude. V následující větě je přítomným časem naznačen výsledek děje (další korespondence se současnou angličtinou): „*e son disposta, poscia che io così vi piaccio, a volere esser vostra*“ (stále 8, 4, 12).

Na rozdíl od právě popsaného použití pass. prossima, pass. remoto u slovesa *andare* je nejčastější ve formě *andarsene*, např.: „*nondimeno se n'andarono a una religione di frati*“ (1, 1, 30). Boccaccio jím vyjadřuje minulost, která je dávná, nemá žádný jasný vztah k přítomnosti.

Pass. remoto je hlavním vyprávěcím časem Dekameronu, takže po přímé řeči následují vždy uvozovací věty v pass. remotu: „*Va e sappi se il tuo san Giuliano questa notte ti darà buono albergo, ché il nostro il darà bene a noi*“; *e valicato il fiume andarono via.*“ (2, 2, 13). Z toho, co bylo až dosud uvedeno, by se mohlo zdát, že Boccaccio používá rozdělení: přímá řeč=přítomný čas nebo pass. prossimo a uvozovací věty=pass. remoto. Toto je ovšem pouze tendence, která samozřejmě neplatí obecně, jelikož i dnes je možné použít pass. remoto v přímé řeči. Použití pass. remota v přímé řeči v Dekameronu: „*Disse allora Gianni: “ Va, donna,[...], quando a letto ci andammo, e anche segnai il letto di canto in canto al nome del Padre e del Filio e dello Spirito Sancto, che temere non ci bisogna, ché ella non ci può,*“ (7, 1, 20) Tento delší úryvek byl vybrán proto, aby bylo jasně vidět také kombinování pass. remota s přítomným časem, které pro současnou italštinu typické není, zatímco u Boccaccia se s ním setkáváme celkem často.

Jako úplně vzorový příklad použití pass. remota jako základního perfektního času v protikladu k imperfettu může posloužit tato věta: „*così lagrimosa come era e piena d'angoscia andò la sua fante a chiamare, la quale di questo amor consapevole era, e la sua miseria e il suo dolore le dimostrò.*“ (4, 6, 22)

Pokud se ale vrátíme ke tvarům pass. remota pro sloveso *andare*, nesmíme se zapomenout zmínit o tom, že vedle tvarů pravidelných, tvořených od infinitivního kmene, má *andare* ještě druhý typ. Jde o supletivní tvary. V Dekameronu se totiž můžeme setkat s jevem, který je dosud živý ve španělštině a v portugalštině. Jde o použití min. tvarů slovesa *essere* (být) pro pohybový význam (jít). Př.: „*Le quali cose il conte in forma di ragazzo udendo e sentendo che così era il vero, subitamente fu a Giachetto e il pregò*“ (2, 8, 91). Že jde o pohybový význam je jasné z kontextu (slyšel, že je to pravda, a hned šel za Giachettem a prosil ho). Ještě jasnějším dokladem může být tento: „*e messasi la via tra' piedi non ristette sí fu a casa di lei; e entrato dentro*“ (8, 2, 16 - neodolal a šel k ní domů, a poté, co vstoupil). Zde slovo *entrato* jasně ukazuje, že před tím musel jít, musel se nějak pohybovat. Následuje obdobný

příklad, tentokrát s předložkou *in*: “*entrò in cammino, né mai ristette sí fu in Firenze; e quivi per avventura arrivata in uno alberghetto*” (3, 9, 35). Aby bylo jasné, že se tento jev netýká jen 3. os. j. č., uvádíme další příklad: “*l'avevan venire, furono all'uscio della sua camera per aprirlo.*” (4, 2, 45)

Pro přesné rozlišení, jestli se jedná o význam pohybový nebo stavový, je potřeba širší kontext, jelikož italština nerozlišuje mezi předložkami pohybovými a stavovými. Např. *a* může znamenat “v” i “do” a to samé platí i u předložky *in*.

Celkem jsem tedy našla sloveso *essere* v pass. remotu s významem “jít” 15x. Je to malý počet, vzhledem k celkovému výskytu tohoto slovesa. Dá se tedy předpokládat, že toto použití v Boccacciově době již ustupovalo.

7.2.4. Avere

Sloveso *avere* za svůj hojný výskyt vděčí samozřejmě také své funkci modálního slovesa, tu jsem však do svých výpočtů nezahrnovala, což reálně znamenalo ručně oddělit výskyty *ebbe*, *ebbero* a dalších ve funkci plnovýznamové od těch s funkcí pomocnou (tedy od tvarů trapass.remota).

Zatímco u pass. prossima obsadilo *avere* pátou příčku, u pass. remota je až desátým nejčastějším slovesem. Abychom zjistili, proč tomu tak je, museli jsme se opět jako u předcházejících sloves zaměřit na jednotlivé výskyty. „*Forse che la malinconia e il lungo dolore che io ho avuto poscia che io la perdei m'ha sí trasfigurato che ella non mi riconosce*“ (2, 10, 23) „Bolest, kterou jsem (u)trpěl, poté, co jsem ji ztratil, mne tak změnila, že ona mne nepoznala.“ V první části věty je pass. prossimo použito pro vyjádření důrazu na fakt, že děj ještě trvá, ve druhé části (sloveso *trasfigurare*) je pass. prossimo z jiného důvodu. Zde je důraz kladen na výsledek děje, který je hned vzápětí explicitně uveden a je v přítomném čase. Opět zde nacházíme korespondence se současnou angličtinou. Toto se dá doložit na ang. překladu, který v druhé části věty zachovává předpřítomný čas pro překlad pass. prossima a min. čas pro překlad pass. remota (v první části věty je použita jiná konstrukce): „*prolonged heartache, to which I have been a prey since I lost her, that she does not recognise me.*“⁷⁷

Doposud se zdálo, že pokud je ve větě přítomný čas, v jejích dalších částech může být z min. časů pouze pass. prossimo. Toto je ale stále pouze tendence. V následujícím příkladě je jasné vidět, že to neplatí vždy: „*Io mi ricordo che io feci al fante mio, un sabato dopo nona, spazzare la casa e non ebbi alla santa domenica*“ (1, 1, 58). Zde tedy, zdá se, platí, že pokud se mluvčí rozhodne děj prezentovat jako vzdálený, použije pass. remoto (od toho také název “vzdálená minulost”), pokud jde o děj, který se mluvčímu nezdá vzdálený, použije pass. prossimo. Podobný př.: “*si ragiona di coloro li cui amori ebbero infelice fine*“ (4, Concl., 1).

⁷⁷ zde vycházím z překladu J. M. Rigga, který vyšel v Londýně v roce 1921, dostupný z: http://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/texts/DeclIndex.php?lang=eng

7.2.5. Essere

Stejně jako *avere*, i *essere* nás staví před problém s dvěma funkcemi jednoho slovesa. Plnovýznamovou a pomocnou. Opět bylo nutné procházet jednotlivé případy a tato dvě použití rozlišovat. *Essere* se navíc užívá jako pomocné sloveso pro tvoření trpného rodu. Již u *dire* jsme viděli používání jednoho slovesa dvakrát, přičemž poprvé je toto sloveso v pass. prossimo, podruhé v přít. čase. Pro *essere* uvádíme tento příklad: „*così il vostro marito senza ragione per Tedaldo è stato e è ancora in pericolo*“ (3, 7, 53). Tendence upřednostňovat v těchto případech pass. prossimo je evidentní. Co je ovšem zarážející, je nutnost opakování slovesa. Pokud by totiž pass. prossimo v Boccacciově době mělo sloužit jako ang. předpřítomný čas, znamenalo by to, že jeho vztah k přítomnosti by byl obsažen v samotném tvaru a nebylo by tedy nutné sloveso opakovat, stačilo by tedy říci: „*senza ragione Tedaldo è stato in pericolo*.“ V Dekameronu málokdy narazíme na pass. prossimo použité samostatně. Nemá v sobě vždy obsaženou perfektivnost ang. perfekta. Z toho se dá dovozovat, že již v Boccacciově době pass. prossimo částečně ztrácí svůj význam rozdílný od pass. remota a že je v některých případech možné vyjádřit jednu myšlenku v obou časech bez rozdílu ve významu.

Časté je také spojení do jedné věty pass. prossima a bud. času. Př.: „*anzi si crederà, per ciò che malvagio giovane è stato, che,*“ (4, 10, 19) To ale neznamená, že by se pass. prossimo nedalo kombinovat s min. časy nebo dokonce předminulými: „*«Quello che voi avete mangiato è stato veramente il cuore di messer Guiglielmo Guardastagno,*“ (4, 9, 22) Důležité je, že je vidět (a v tomto případě i velmi jasně) vztah k přítomnosti. Snědla ho, takže ho ještě má v žaludku. Jde o něco, co se stalo bezprostředně před momentem promluvy.

7.2.6. Prendere

Poslední sloveso, kterému se budeme podrobněji věnovat, je sloveso *prendere* - vzít. Je poměrně časté v pass. prossimo, přesto je mnohem častější v pass. remotu. Může to být dáno tím, že osoby v Dekameronu často vypráví o tom, že někdo něco vzal. Dále je také velice frekventované užití samostatného přičestí. V některých případech bychom mohli říci, že „nahrazuje“ pass. prossimo, a to na místech, kde je potřeba vyjádřit perfektivnost děje. Vysoká frekvence užití samostatného přičestí tak zčásti snižuje počet výskytů pass. remota. Nesmíme však zapomínat, že i současná italština využívá přičestí min. samostatně v tzv. absolutním použití. Takový příklad najdeme např. ve 2, 1, 18: „*e presolo per li capelli e stracciati tutti i panni indosso.*“, zde jde o význam časový. Další, i dnes běžné, je použití příčinné: „*da disonesto amor preso, si movesse a*“ (2, 3, 30).

Po tomto krátkém odbočení k použití samostatného přičestí bychom se nyní vrátili k pass. prossimo jako takovému. Následuje příklad, kde je jasně vidět použití pass. prossima s přít. časem v jednom souvětí: „*che ella è stata tanto alla posta che ella l'ha preso e tienlosi in mano.*“ (5, 4, 33) Vzala si ho a drží ho v ruce, je zde jasný výsledek děje vyjádřeného pass. proximem.

Zajímavé je toto použití: „*poscia che ella l'ha preso, egli si sarà suo.*“ (5, 4, 37). Je zde lexikálně vyjádřená předčasnost (adverbiem *poscia*), ale vzhledem k tomu, že následuje bud. čas, čekali bychom v první části věty čas předbudoucí (bud. čas složený, *futuro anteriore*). Setkáváme se zde tedy s naprosto neočekávatelným použitím *pass. prossima* ve funkci jednoho z bud. časů. Vysvětlení mohou být různá. Je možné, že předčasnost je již dostatečně vyjádřena slovem *poscia*, a proto není nutné ji ještě vyjadřovat předbud. časem, na druhou stranu ovšem není jasné, proč zde Boccaccio zvolil právě *pass. prossimo*. Druhou alternativou může být fakt, že *pass. prossimo* jako čas složený má v sobě tu samou perfektivitu jako čas předbudoucí, ale tím, že se jedná o jeden z min. časů, je jeho perfektivita spojená s minulostí důraznější, než u předbudoucího času.

Ještě než přejdeme konkrétněji k *pass. remoto*, zastavíme se ještě nad jedním případem. V současné italštině jsou velmi běžné konstrukce s kategoriálním slovesem. Přesto, že tato konstrukce bývá někdy považována za moderní, používal ji již Boccaccio: „*verso la sua possessione prese il cammino*“ (2, 9, 35)

Pass. remoto slouží pro popis dějů v minulosti bez zjevného vztahu k přítomnosti. Tato tendence platí i pro sloveso *prendere*: „*modo trovò di cibarsi in altra parte con lui, e con discrezione lungamente ne prese il suo piacere.*“ (3, 4, 32)

7.2.7. Shrnutí výsledků

Velké shody v nalezených výskytech, na základě kterých by se dalo usuzovat, že existuje nějaké všeobecné pravidlo, nejsou. Vše jsou pouze tendence. Žádné z pravidel, která byla na předchozích stranách nastíněna, neplatí bez výhrady. Lze tedy pouze říci, že *pass. prossimo* i *pass. remoto* v Dekameronu slouží pro vyjádření perfektivní minulosti v protikladu k imperfektu bez dalších rozdílů ve významu. Pokud jde o výše zmíněné tendence, jsou to především tyto:

- 1) *pass. prossimo* se častěji vyskytuje s přít. časem
- 2) *pass. prossimo* je častěji použito tam, kde je důležité zdůraznit dokončenost děje
- 3) *pass. remoto* slouží jako hlavní vyprávěcí čas

8. Závěr

Jako cíl diplomové práce jsem si vytkla srovnat mezi sebou tvary jednotlivých minulých časů. V úvahu jsem také brala jejich význam a to, jak se v průběhu vývoje měnil.

Předpokládala jsem, že v Dekameronu budou převládat tvary sloves shodné s dnešními. Tento předpoklad byl naplněn, ale přesto tato kniha nabízí mnoho zajímavých odchylek a to nejen rozdíly ve kmeni slovesa, ale hlavně rozdíly v koncovkách určujících čas, osobu a číslo.

Pokud jde o význam slovesných časů, imperfetto se neliší od současného úzu. Ostatní minulé časy ovšem ano. Je tomu tak proto, že z dvojic passato prossimo - passato remoto a trapassato prossimo - trapassato remoto v současné italštině výrazně převažuje užívání passata prossima a trapassata prossima, zatímco v Dekameronu je passato remoto základním vyprávěcím časem a trapassato remoto je celkem časté (v porovnání s dnešní situací, kdy se ho skoro neužívá).

Pro srovnání užití pass. prossima a pass. remota jsem si vyhradila celou zvláštní kapitolu, kde jsem na konkrétních dokladech ukázala rozdíly v použití těchto dvou časů.

Abych mohla pracovat s příklady a také abych mohla usuzovat na významové použití passata prossima a passata remota v kapitole 7, vytvořila jsem úplný seznam sloves, která Boccaccio v těchto dvou časech užívá. Tabulky počtů všech tvarů se nachází v příloze.

Jsem si vědoma toho, že abychom mohli objektivně posoudit nějaký jev, je nutné zaměřit se na větší počet textů z daného období a zkoumat je v jejich úplnosti, přesto si myslím, že jako úvod nebo vhled do stavu vývoje jazyka, konkrétně minulých časů italštiny 14. století tato práce dobře poslouží.

9. Použité zkratky

ang.-anglický, bud.-budoucí, Concl.-Conclusione, impf.-imperfektum, Intr.-Introduzione, j. č.-jednotné číslo, klas.-klasická, kond.-kondicionál, konj.-konjunktiv, lat.-latinský, latina, min.-minulý, mn. č. -množné číslo, os.-osoba, pass.-passato, plqpf.-plusquamperfektum, přít.-přítomný, trapass.-trapassato

10. Seznam tabulek

Tabulka 1-Přehled minulých časů v latině

Tabulka 2-Přehled minulých časů v italštině

Tabulka 3-Změny ve slovesném kmeni 1: diftongizace

Tabulka 4-Změny ve slovesném kmeni 2: *piangere -piangere*

Tabulka 5-Fonetické změny koncovky: Apokopa

Tabulka 6-Koncovky *passata remota*: pronikání koncovky *-ono*

Tabulka 7-Koncovky imperfekta 1: vypouštění intervokalického *v*

Tabulka 8-Koncovky imperfekta 2: vypouštění intervokalického *v* a úžení *e* v koncovce *v i*

Tabulka 9-Koncovky imperfekta 3: přechod sloves ve 2. os. mn. č. mezi konugačními třídami

Tabulka 10-Koncovky konjunktivu imperfekta: pronikání koncovky *-ono*

Tabulka 11- Spojování sloves se zájmeny-slovesa na *-are*

Tabulka 12-Spojování sloves se zájmeny-slovesa na *-ere*

Tabulka 13-Passato prossimo: 25 nejčastějších sloves

Tabulka 14-Passato remoto: 25 nejčastějších sloves

Tabulka 15-Tvary slovesa *fare* v passatu remotu

11. Zdroje

11.1. Primární

http://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/index.php

http://www.liberliber.it/mediateca/libri/b/boccaccio/decameron_branca/pdf/boccaccio_decameron_branca.pdf

11.2. Sekundární

11.2.1. Knihy

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Vyd. 1. Praha: Leda, 2004, 445 s. ISBN 80-733-5041-6.

HAMPLOVÁ, Sylva. *Nástin vývoje italského jazyka*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002, 227 s. ISBN 80-246-0396-9.

MIGLIORINI, Bruno. *Storia della lingua italiana*. [S.l.: s.n.], 1963.

TEKAVČIĆ, Pavac. *Grammatica storica dell'italiano*. Bologna: Mulino, 1972. 2. sv.

MAIDEN, Martin. *A linguistic history of Italian*. New York: Longman, 1995, xviii, 300 p. ISBN 05-820-5928-3.

MAIDEN, Martin, SMITH, John Charles. *Linguistic theory and the Romance languages* [elektronický zdroj]

SENSINI, Marcello a RONCORONI, Federico. *La grammatica della lingua italiana*. 1. ed. Milano: Arnoldo Mondadori, 1990, 667 s. ISBN 88-043-2651-4.

LEPSCHY, Giulio C a Laura LEPSCHY. *La lingua italiana: storia, varietà dell'uso, grammatica*. Milano: Bompiani, 1993, 232 s. ISBN 8845251152.

RENZI, Lorenzo a Giampaolo SALVI. *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. 2., I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale: La subordinazione*. Bologna: Mulino, 1991, 948 s. ISBN 8815028188.

BILÍKOVÁ, Eva. *Přehled latinské mluvnice*. Brno, 1992

11.2.2. Internetové zdroje [citováno v září 2014]

BARETTI, G. M. Antonio. *An Introduction to the Italian Language: Containing Specimens Both of Prose and Verse*. London. A. Millar, 1755, dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=7XoSAAAAIAAJ&pg=PR9&lpg=PR9&dq=avrieno+significato&source=bl&ots=5Q6vMII7LC&sig=dxu1fGtEv1NGrmq4XWOQWjvtOmM&hl=cs&sa=X&ei=Ytf-U7SMEuTE0QWwnIDAAQ&ved=0CCoQ6AEwAg#v=onepage&q=avrieno%20significato&f=false>

<http://www.treccani.it/enciclopedia/>

<http://www.treccani.it/vocabolario/>

http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/infectum>

http://www.brown.edu/Departments/Italian_Studies/dweb/texts/DecIndex.php?lang=eng

12. Přílohy

12.1. Seznam sloves v passatu remotu

sloveso	tvary							celkem	pořadí
	3.j.č.	1.j.č.	3. mn.	3. mn.ap.	1. mn.	2. mn.	2.j.č.		
<i>abbandonare</i>			1					1	71
<i>abbattere</i>	3							3	69
<i>abbracciare</i>	14							14	58
<i>abitare</i>	1		1					2	70
<i>accendere</i>	8	1						9	63
<i>accomandare</i>	2							2	70
<i>accompagnarsi</i>	1		2					3	69
<i>acconciare</i>	4			1				5	67
<i>acconsentire</i>	1							1	71
<i>accontarsi</i>	2	1						3	69
<i>accordare</i>	5		2					7	65
<i>accorgersi</i>	16	2	5					23	49
<i>accostare</i>	9		2					11	61
<i>acommiatare</i>			1					1	71
<i>acquistare</i>	1							1	71
<i>acrescere</i>			1					1	71
<i>adagiare</i>	1							1	71
<i>addivenire</i>	10		1					11	61
<i>addormentare</i>	5		2					7	65
<i>adivenire</i>	6							6	66
<i>adomandare</i>	1		1					2	70
<i>adombrare</i>	1							1	71
<i>adoperare</i>	3	1	1					5	67
<i>adunarsi</i>	1							1	71
<i>affermare</i>	3		1	1				5	67
<i>affligere</i>			1				1	2	70
<i>aggiungere</i>	3		3					6	66
<i>aggradire</i>	1		1					2	70
<i>aggravare</i>	1							1	71
<i>aiutare</i>	1			1				2	70
<i>albergare</i>	2							2	70
<i>allogare</i>	1							1	71
<i>allontanare</i>			2					2	70
<i>alzare</i>	4							4	68
<i>amaccare</i>	1							1	71
<i>amare</i>	6	4	1			1		12	60
<i>andare</i>	269	6	60	6	2		2	345	5
<i>apiccare</i>	1							1	71
<i>apparare</i>	6	2				1		9	63
<i>apparecchiare</i>	7							7	65
<i>apparire</i>	10		1					11	61
<i>appellare</i>	2							2	70
<i>appoggiare</i>	1							1	71
<i>appostare</i>	1							1	71
<i>apprendere</i>	4							4	68
<i>appresarsi</i>	3		2					5	67

<i>apprestare</i>	0		1					1	71
<i>aprire</i>	25		1					26	47
<i>aprire</i>	7							7	65
<i>ardere</i>	1		1					2	70
<i>ardire</i>	4			1				5	67
<i>argomentarsi</i>	1							1	71
<i>armare</i>	1		1					2	70
<i>arricciare</i>			1					1	71
<i>arrischiarsi</i>	1							1	71
<i>arrivare</i>	4	1						5	67
<i>arrossare</i>	2							2	70
<i>arrostire</i>	2							2	70
<i>arrostire</i>			1					1	71
<i>ascoltare</i>	5		4					9	63
<i>aspettare</i>	11		2			1		14	58
<i>assalire</i>	3	1						4	68
<i>assegnare</i>	1							1	71
<i>assomigliare</i>		1						1	71
<i>atare</i>			1					1	71
<i>attempaire</i>			1					1	71
<i>attendere</i>	1							1	71
<i>attribuire</i>	1							1	71
<i>avanzare</i>			1					1	71
<i>avedersi</i>	5		1					6	66
<i>avere</i>	113	13	8	4		3	7	148	10
<i>avezzarsi</i>	1							1	71
<i>avicinarsi</i>	1							1	71
<i>avvedere</i>	2	2	1				1	6	66
<i>avvenire</i>	146		1					147	11
<i>avvisare</i>	38		2	1				41	36
<i>baciare</i>		1						1	71
<i>bagnare</i>	2	1						3	69
<i>ballare</i>	1							1	71
<i>bandire</i>	1							1	71
<i>basciare</i>	18		1					19	53
<i>bassare</i>	2							2	70
<i>battezzare</i>						2		2	70
<i>beffare</i>	1							1	71
<i>benedire</i>	1							1	71
<i>bere</i>	4		1					5	67
<i>bere</i>	3							3	69
<i>bestemmiare</i>	1	1						2	70
<i>biasmare</i>	6							6	66
<i>bisognare</i>	2							2	70
<i>cacciare</i>	2							2	70
<i>cadere</i>	19		3					22	50
<i>calarsi</i>	2							2	70
<i>cambiare</i>	1							1	71
<i>camminare</i>			2					2	70
<i>cantare</i>	4		3					7	65
<i>capitare</i>	2	1	2					5	67
<i>careggiare</i>	1							1	71
<i>caricare</i>	3							3	69
<i>castigare</i>	2							2	70

<i>cavalcare</i>	2		1					3	69
<i>cavare</i>	1							1	71
<i>celebrare</i>	1				1			2	70
<i>cenare</i>	6		9	2				17	55
<i>cercare</i>	3	2	2					7	65
<i>cessare</i>	4					1		5	67
<i>cingere</i>	1							1	71
<i>cogliere</i>	2						1	3	69
<i>collarsi</i>	1							1	71
<i>coltivare</i>	1							1	71
<i>comandare</i>	5							5	67
<i>combattere</i>	2		1					3	69
<i>cominciare</i>	342	3	65	2				412	4
<i>commendare</i>	15		5					20	52
<i>commettere</i>	7	2	1			1		11	61
<i>comperare</i>			2					2	70
<i>compiere</i>	1							1	71
<i>comporre</i>	7							7	65
<i>comprendere</i>	7		1					8	64
<i>comunicarsi</i>	2							2	70
<i>concedere</i>	8							8	64
<i>concorrere</i>	0		1					1	71
<i>condannare</i>	2							2	70
<i>condurre</i>	14		3					17	55
<i>confermare</i>	2							2	70
<i>confessare</i>	8	4	1	2				15	57
<i>confortare</i>	10		3					13	59
<i>congiungere</i>	5							5	67
<i>congregare</i>	1							1	71
<i>conoscere</i>	44		5		2			51	31
<i>conquistare</i>	1							1	71
<i>consentire</i>	1							1	71
<i>consigliare</i>	4		1					5	67
<i>constringere</i>	3							3	69
<i>consumare</i>	2		1					3	69
<i>contare</i>	7		1					8	64
<i>contentare</i>	1			1				2	70
<i>continuare</i>	2		2					4	68
<i>continuare</i>	2							2	70
<i>convenire</i>	17		1					18	54
<i>conventare</i>		1						1	71
<i>convertire</i>	5							5	67
<i>coricarsi</i>	9	1	1				1	12	60
<i>coronare</i>	1							1	71
<i>correre</i>	28	3	8					39	38
<i>corrompere</i>	1		1					2	70
<i>costare</i>	2							2	70
<i>costituire</i>			1					1	71
<i>costringere</i>	2		1					3	69
<i>creare</i>	1							1	71
<i>credere</i>	24	8	2		2	3	3	42	35
<i>crescere</i>	4							4	68
<i>cuocere</i>	1							1	71
<i>curare</i>	4				1			5	67

<i>dannare</i>	2		1					3	69
<i>danzare</i>			1					1	71
<i>dare</i>	70	13	12		1		1	97	19
<i>degnare</i>						1		1	71
<i>deliberare</i>			1					1	71
<i>desinare</i>	3		3					6	66
<i>destare</i>	6		1					7	65
<i>difendersi</i>	3							3	69
<i>diliberare</i>	29	2	6	1				38	39
<i>diliguare</i>			2					2	70
<i>dilivorarsi</i>	1		1					2	70
<i>dilungare</i>			2					2	70
<i>dilungare</i>			1					1	71
<i>dimandare</i>	3	1						4	68
<i>dimenare</i>	1							1	71
<i>dimenticare</i>	1							1	71
<i>diminuire</i>	1							1	71
<i>dimorare</i>	16	1	6					23	49
<i>dimostrare</i>	6		2				1	9	63
<i>dipartirsi</i>	7		2		1			10	62
<i>diportare</i>			1					1	71
<i>dire</i>	1320	23	43		5		3	1394	1
<i>dirizzare</i>	7		1	2				10	62
<i>discendere</i>	6	1						7	65
<i>discoprire</i>	4							4	68
<i>discoprire</i>			1					1	71
<i>discorrere</i>	1							1	71
<i>disegnare</i>	1							1	71
<i>diservire</i>	1							1	71
<i>disfarsi</i>	1							1	71
<i>disiderare</i>	2		1	1		1	1	6	66
<i>disparire</i>	1							1	71
<i>dispiacere</i>	4							4	68
<i>disporre</i>	28	4	2					34	43
<i>distendere</i>	2							2	70
<i>distingere</i>	1							1	71
<i>disviluppare</i>	1							1	71
<i>divenire</i>	32		5					37	40
<i>diventare</i>	2							2	70
<i>dividere</i>	2		1					3	69
<i>divisare</i>	5							5	67
<i>domandare</i>	109	2	10	1		1	1	124	12
<i>domesticarsi</i>	5							5	67
<i>donare</i>	12	2	2		1			17	55
<i>dormire</i>	1		1	1				3	69
<i>dovere</i>	1					4	1	6	66
<i>dubitare</i>	6		1					7	65
<i>durare</i>	4							4	68
<i>eleggere</i>	0	1	1				2	4	68
<i>entrare</i>	67	3	16		1			87	20
<i>esaminare</i>	2		1				1	4	68
<i>essere</i>	467	24	46	30	6	1	8	582	2
<i>estimare</i>	6	1	1					8	64
<i>fallare</i>	1							1	71

<i>fare</i>	398		65		10		17	490	3
<i>fare*</i> (viz 7.2.2.)	51							51	31
<i>faticare</i>				2				2	70
<i>ferire</i>	2							2	70
<i>fermare</i>	2		1	1				4	68
<i>ficcarsi</i>	1							1	71
<i>finire</i>	3							3	69
<i>fiorire</i>	0		1					1	71
<i>fondare</i>	2							2	70
<i>formare</i>	1							1	71
<i>fornire</i>	3							3	69
<i>fuggire</i>	10	1	6					17	55
<i>gastigare</i>	1	1						2	70
<i>generare</i>	2							2	70
<i>giacere</i>	7	1	0				1	9	63
<i>giovare</i>	1							1	71
<i>gittare</i>	38		5					43	34
<i>giudicare</i>	1							1	71
<i>giungere</i>	6	2	4					12	60
<i>giurare</i>	2							2	70
<i>godere</i>	1		3	1				5	67
<i>graffiare</i>	1							1	71
<i>gridare</i>	8		1			1		10	62
<i>guadagnare</i>	3	1						4	68
<i>guardare</i>	11						1	12	60
<i>guatare</i>	1							1	71
<i>guerire</i>	1		2					3	69
<i>guerire</i>	1							1	71
<i>guernire</i>	1							1	71
<i>guidare</i>	2		1				1	4	68
<i>chiamare</i>	48	2	2				1	53	30
<i>chiarare</i>	1							1	71
<i>chiedere</i>	7		1					8	64
<i>chiudere</i>	4		1					5	67
<i>immaginare</i>	5							5	67
<i>imbardarsi</i>	1							1	71
<i>imbiancare</i>		1						1	71
<i>imbrattarsi</i>	1							1	71
<i>impacciare</i>	2							2	70
<i>impetrare</i>	3							3	69
<i>impiere</i>	1							1	71
<i>imporre</i>	61					1		62	26
<i>impromettere</i>			1					1	71
<i>incappare</i>	1		1					2	70
<i>incitare</i>			1					1	71
<i>incominciare</i>	99		12	1				112	17
<i>increscere</i>	6							6	66
<i>indurre</i>	3							3	69
<i>infermare</i>	8	1						9	63
<i>infingere</i>	1							1	71
<i>informare</i>	4							4	68
<i>ingannare</i>	2		1				1	4	68
<i>ingegnarsi</i>	11							11	61
<i>inginocchiare</i>	2							2	70

<i>ingiungere</i>	1							1	71
<i>ingravidare</i>	6							6	66
<i>innamorarsi</i>	30	1	2			1		34	43
<i>insegnare</i>	6	1				1		8	64
<i>intendere</i>	21	2						23	49
<i>intonare</i>	1							1	71
<i>introdurre</i>	1	1						2	70
<i>invaghire</i>	1							1	71
<i>invescarsi</i>	1							1	71
<i>inviluppare</i>	1							1	71
<i>invitare</i>	3		1					4	68
<i>lagrimare</i>	1							1	71
<i>lasciare</i>	42	3	5	2			2	54	29
<i>lavare</i>	4		1					5	67
<i>lavorare</i>	2		1					3	69
<i>legare</i>	5		1					6	66
<i>levare</i>	47	1	11	2	1			62	26
<i>liberare</i>	4		2					6	66
<i>licenziare</i>	12							12	60
<i>lodare</i>	6	1	6					13	59
<i>lusingare</i>	2							2	70
<i>macerare</i>	1							1	71
<i>magnare</i>	0				1			1	71
<i>maladire</i>	2							2	70
<i>mancare</i>	1		1					2	70
<i>mandare</i>	78	4	3				1	86	21
<i>mangiare</i>	5		1					6	66
<i>manifestare</i>	1							1	71
<i>mantenere</i>	1							1	71
<i>maravigliare</i>	29		6	1				36	41
<i>maritare</i>	1							1	71
<i>menare</i>	46	1	6	3			1	57	28
<i>meritare</i>	6							6	66
<i>mettere</i>	94	3	20		3			120	14
<i>minacciare</i>	1							1	71
<i>misvenire</i>	1							1	71
<i>modificare</i>			1					1	71
<i>mollare</i>	1							1	71
<i>montare</i>	16		5					21	51
<i>mordere</i>	2							2	70
<i>morire</i>	16	2	2					20	52
<i>mostrare</i>	36		3			2	1	42	35
<i>moltiplicare</i>	1		2					3	69
<i>muovere</i>	7		1					8	64
<i>mutare</i>	3							3	69
<i>narrare</i>	13							13	59
<i>nascere</i>	9	4	2					15	57
<i>navicare</i>	1							1	71
<i>navigare</i>			1					1	71
<i>negaron</i>				1				1	71
<i>nominare</i>	7							7	65
<i>novellare</i>		1						1	71
<i>obligarsi</i>			1					1	71
<i>occorrere</i>	1							1	71

<i>odiare</i>		1						1	71
<i>offendere</i>	6							6	66
<i>offrire</i>	5		1					6	66
<i>oltreggiare</i>	1							1	71
<i>onorare</i>	7		1					8	64
<i>operare</i>	3		1					4	68
<i>ordinare</i>	14		9					23	49
<i>ordire</i>	1							1	71
<i>paceficare</i>	3							3	69
<i>pagare</i>	2							2	70
<i>parare</i>	3	1						4	68
<i>parere</i>	99	2						101	18
<i>parlare</i>	4							4	68
<i>parrare</i>	1							1	71
<i>partire</i>	26	1	6	1	1			35	42
<i>partorire</i>	6							6	66
<i>passare</i>	18	2	2				1	23	49
<i>patire</i>	1							1	71
<i>peccarsi</i>	1							1	71
<i>peggiore</i>	1							1	71
<i>pensare</i>	52	1	1					54	29
<i>perdere</i>	5	3	1					9	63
<i>perdonare</i>	2							2	70
<i>perdurre</i>	2							2	70
<i>perire</i>			3					3	69
<i>permutarsi</i>	1							1	71
<i>perseguire</i>	1							1	71
<i>perseverare</i>				1				1	71
<i>persuadere</i>	1							1	71
<i>pervenire</i>	35	4	22		1			62	26
<i>piacere</i>	79	1	4		1		1	86	22
<i>piangere</i>	14		2					16	56
<i>piantare</i>	1							1	71
<i>picchiare</i>	3							3	69
<i>picchiare</i>	3							3	69
<i>piegarsi</i>	2		1					3	69
<i>pigliare</i>	1	1	1					3	69
<i>porgere</i>	3	2	2					7	65
<i>porre</i>	55	3	11		1		3	73	24
<i>portare</i>	21	2	8				1	32	44
<i>posare</i>			2					2	70
<i>potere</i>	92	5	10	3	2	3	2	117	15
<i>predicare</i>	1							1	71
<i>pregare</i>	44		4	1				49	32
<i>prendere</i>	90	6	26		1		1	124	13
<i>prestare</i>	3		1				1	5	67
<i>presumere</i>	1						1	2	70
<i>presumere</i>	1							1	71
<i>pregare</i>	1							1	71
<i>procacciare</i>	1			1				2	70
<i>procedere</i>	2							2	70
<i>produrre</i>	3							3	69
<i>prolungare</i>	1							1	71
<i>promettere</i>	10	3	2			2		17	55

<i>proporre</i>	16		2		1			19	53
<i>provvedere</i>	1							1	71
<i>pungere</i>	3		1					4	68
<i>punzechiare</i>	1							1	71
<i>abbracciare</i>	1		1					2	70
<i>abbracciare</i>	1							1	71
<i>raccendere</i>	2							2	70
<i>raccogliere</i>	7		2					9	63
<i>raccomandare</i>	4							4	68
<i>racconsolare</i>	2		1					3	69
<i>raccontare</i>	24		3					27	46
<i>racchetare</i>	1							1	71
<i>racchiudere</i>	2							2	70
<i>raddoppiare</i>	1							1	71
<i>raffigurare</i>	1							1	71
<i>ragionare</i>	5							5	67
<i>ragunare</i>	1		2					3	69
<i>rallegrare</i>	1		1					2	70
<i>ramaricare</i>		1		1				2	70
<i>rappatunare</i>	1							1	71
<i>rapportare</i>	3							3	69
<i>rassicurare</i>	1	1						2	70
<i>rattenere</i>	1							1	71
<i>ravisare</i>	1							1	71
<i>recare</i>	9	5	4	2			1	21	51
<i>rendere</i>	7	2	3			1		13	59
<i>reputare</i>	7	2	1	1				11	61
<i>restare</i>			1					1	71
<i>restituire</i>	2							2	70
<i>revelare</i>	1							1	71
<i>ribattere</i>			1					1	71
<i>ribellare</i>	2							2	70
<i>ricevere</i>	50	1	7					58	27
<i>ricogliere</i>	1		1					2	70
<i>ricominciare</i>	8							8	64
<i>ricomprerare</i>			1					1	71
<i>ricondurre</i>	1							1	71
<i>riconfermare</i>	1							1	71
<i>riconfortarsi</i>	1		2					3	69
<i>riconoscere</i>	3	1	1					5	67
<i>ricoperchiare</i>	1							1	71
<i>ricoprire</i>	2							2	70
<i>ricordare</i>	10							10	62
<i>ricorrere</i>	4							4	68
<i>ricreare</i>	1							1	71
<i>ridere</i>	5	1	1					7	65
<i>ridurre</i>	1		1					2	70
<i>riempire</i>	3		1					4	68
<i>riempire</i>			1					1	71
<i>rifare</i>	1							1	71
<i>rifinare</i>	2						1	3	69
<i>rifrenare</i>	0		1					1	71
<i>rifuggire</i>	0				1			1	71
<i>riguardare</i>	5		2	1				8	64

<i>richiamare</i>	2	1						3	69
<i>richiedere</i>	8							8	64
<i>rimandare</i>	3							3	69
<i>rimanere</i>	45	1	8					54	29
<i>rimenare</i>	2		1					3	69
<i>rimettere</i>	12		1					13	59
<i>rimontare</i>	1							1	71
<i>rimuovere</i>			1					1	71
<i>rincominciare</i>	2		1					3	69
<i>ringraziare</i>	4							4	68
<i>riparlare</i>	1							1	71
<i>riporre</i>	1							1	71
<i>riportare</i>	1							1	71
<i>riposare</i>	5							5	67
<i>riprendere</i>	8	1	2					11	61
<i>riprovare</i>			1					1	71
<i>riraccontare</i>	1							1	71
<i>riscaldare</i>	1							1	71
<i>risentirsi</i>	2							2	70
<i>riserrarsi</i>	1							1	71
<i>risparmiare</i>	1							1	71
<i>rispondere</i>	321	3	3					327	6
<i>ristare</i>	8		1					9	63
<i>risuscitare</i>	1							1	71
<i>ritenere</i>	13	1	3					17	55
<i>ritornare</i>	21		5	1				27	46
<i>ritrarsi</i>	1							1	71
<i>ritrovare</i>	7							11	61
<i>riuscire</i>	1							1	71
<i>rivestire</i>	4		4					8	64
<i>rivocare</i>	1							1	71
<i>rivolgere</i>	9		1					10	62
<i>rompere</i>	7	1						8	64
<i>rubare</i>	2							2	70
<i>saglire</i>	1							1	71
<i>salire</i>	7							7	65
<i>saltare</i>	1							1	71
<i>salutare</i>	4		1	1				6	66
<i>sapere</i>	43	5	5			3	1	57	28
<i>sbogittire</i>	1			1				2	70
<i>scampare</i>	1							1	71
<i>scendere</i>	6		3					9	63
<i>sciogliere</i>	1							1	71
<i>scongiicare</i>	1							1	71
<i>scongiurare</i>	1							1	71
<i>scontrare</i>	2		2					4	68
<i>scoprire</i>	3							3	69
<i>scorticare</i>		1						1	71
<i>scrivere</i>	1							1	71
<i>scusarsi</i>	3							3	69
<i>sdegnare</i>	1							1	71
<i>segnare</i>	1							1	71
<i>seguire</i>	8							8	64
<i>seguitare</i>	9		1					10	62

<i>sentire</i>	43	5	8		1			57	28
<i>separare</i>	1							1	71
<i>sepellire</i>	1	2	2					5	67
<i>serrare</i>	10				1			11	61
<i>servare</i>	1							1	71
<i>servire</i>	2		4					6	66
<i>sfondolare</i>			1					1	71
<i>sforzarsi</i>	2		1					3	69
<i>sgannare</i>	0		1					1	71
<i>sgridare</i>	1							1	71
<i>schifare</i>	1							1	71
<i>significare</i>	6							6	66
<i>smarrire</i>	1							1	71
<i>smontare</i>	1		3					4	68
<i>sodisfare</i>	2							2	70
<i>sofferire</i>	4		1					5	67
<i>soggiungere</i>	1							1	71
<i>sollazzare</i>	3		2					5	67
<i>sollecitare</i>	2							2	70
<i>sollevare</i>				1				1	71
<i>sonare</i>	2		2					4	68
<i>sopraggiungere</i>	4							4	68
<i>sopraprendere</i>	3		1					4	68
<i>soprastare</i>	3							3	69
<i>sopravenire</i>	11		2					13	59
<i>sorprendere</i>	1							1	71
<i>sospendere</i>	1							1	71
<i>sospicare</i>	3							3	69
<i>sospingere</i>	5							5	67
<i>sospirare</i>	1							1	71
<i>sostenere</i>	7		2					9	63
<i>sotterrare</i>	2		1					3	69
<i>spaurire</i>	1							1	71
<i>spaventare</i>	2							2	70
<i>spazzare</i>			1					1	71
<i>spegnere</i>	1							1	71
<i>spezzare</i>	1							1	71
<i>spicare</i>	1							1	71
<i>spogliare</i>	3		1					4	68
<i>sposare</i>	7					1		8	64
<i>sputare</i>	2	1						3	69
<i>stallare</i>	2		1					3	69
<i>stare</i>	57	2	10			2		71	25
<i>statuire</i>				1				1	71
<i>stillare</i>	1							1	71
<i>stimare</i>	3							3	69
<i>stimolare</i>	1							1	71
<i>stordire</i>	3							3	69
<i>storgere</i>	1							1	71
<i>stracciare</i>	3		1					4	68
<i>stradicare</i>	6							6	66
<i>stragolare</i>			1					1	71
<i>strappare</i>		1						1	71
<i>stringere</i>	3							3	69

<i>stritolare</i>	1							1	71
<i>stropicciare</i>	1							1	71
<i>strozzare</i>	1							1	71
<i>studiare</i>	1					1		2	70
<i>substituire</i>	2							2	70
<i>surse</i>	1							1	71
<i>suscitare</i>	1							1	71
<i>svegliare</i>	2		1					3	69
<i>svenare</i>			1					1	71
<i>svenire</i>	1							1	71
<i>tacere</i>			1					1	71
<i>tagliare</i>	3						1	4	68
<i>temere</i>	3		3					6	66
<i>tendere</i>	1							1	71
<i>tenere</i>	32	3	8		1			44	33
<i>tentare</i>	3							3	69
<i>terminare</i>	1							1	71
<i>tirare</i>	10		2					12	60
<i>toccare</i>	5	1	1					7	65
<i>togliere</i>	16	4	2				1	23	49
<i>tondere</i>	1							1	71
<i>torgersi</i>	1							1	71
<i>tornare</i>	93	1	56				1	151	9
<i>trapassare</i>	4		1					5	67
<i>trarre</i>	25	1	6					32	44
<i>trascorrere</i>	1							1	71
<i>trasfigurare</i>	1							1	71
<i>trasmutare</i>	2							2	70
<i>trasportare</i>	4							4	68
<i>trastullare</i>	1		1					2	70
<i>trasviare</i>	1							1	71
<i>trattare</i>	1							1	71
<i>traversare</i>	1							1	71
<i>trovare</i>	72	14	22	3	1	1		113	16
<i>turbare</i>	5							5	67
<i>uccidere</i>	3	4	4		1			12	60
<i>ucellare</i>	1							1	71
<i>udire</i>	26	6	3	2		2		39	38
<i>usare</i>	3						1	4	68
<i>uscire</i>	32	3	3	1	1			40	37
<i>valere</i>	3	1						4	68
<i>vangare</i>	1							1	71
<i>vedere</i>	146	25	33		3		3	210	7
<i>vendicare</i>	2							2	70
<i>venire</i>	156	8	32		1		5	202	8
<i>vergognarsi</i>	7		1					8	64
<i>vestire</i>	1	1	1					3	69
<i>vincere</i>	3	1	1					5	67
<i>visitare</i>	2							2	70
<i>vivere</i>	20		4					24	48
<i>volare</i>	1							1	71
<i>volere</i>	69		3		7		1	80	23
<i>volgere</i>	5							5	67
<i>voltare</i>	1							1	71

Celkem	7699	326	1060	95	64	43	89		

12.2. Seznam sloves v passatu prossimo

sloveso	tvary							pořadí
	3.j.č.	3. mn.	1.j.č.	2.j.č.	1.mn.	2.mn.	celkem	
<i>abbandonare</i>	1						1	22
<i>accendere</i>	1						1	22
<i>accorgere</i>	1		1		1	1	4	19
<i>addivenire</i>	1						1	22
<i>adoperare</i>	1		1		1		3	20
<i>affermare</i>	0			1			1	22
<i>aiutare</i>	1		1				2	21
<i>allare</i>	2		1			1	4	19
<i>allontanarsi</i>	0				1		1	22
<i>amare</i>	1		8				9	14
<i>ammendarsi</i>	0			1			1	22
<i>andare</i>	8		2				10	13
<i>apparare</i>	0			1			1	22
<i>apparecchiare</i>	1						1	22
<i>aprire</i>	1						1	22
<i>ardire</i>	1						1	22
<i>arrecare</i>	0		1				1	22
<i>assaggiare</i>	0		1		1		2	21
<i>assottigliare</i>	0	1					1	22
<i>attenere</i>	1						1	22
<i>avere</i>	7	1	14	2	1	1	26	5
<i>avvelenare</i>	0			1			1	22
<i>avvenire</i>	4						4	19
<i>bandire</i>	0	1					1	22
<i>battere</i>	0		1				1	22
<i>bere</i>	2	1		1			4	19
<i>bisognare</i>	1						1	22
<i>cadere</i>	1						1	22
<i>camminare</i>	0		1				1	22
<i>campato</i>	1						1	22
<i>capitare</i>	1						1	22
<i>cenare</i>	2			1			3	20
<i>certificarsi</i>	1						1	22
<i>cessare</i>	1						1	22
<i>cogliere</i>	1					1	2	21
<i>comandare</i>	3			1			4	19
<i>cominciare</i>	1		1		2		4	19
<i>commendare</i>	0					1	1	22
<i>commettere</i>	1	1	1			1	4	19
<i>comprendere</i>	0		1				1	22
<i>concedere</i>	3		1				4	19

<i>confessare</i>	1		1			1	3	20
<i>confettare</i>	0	1					1	22
<i>conoscere</i>	3					1	4	19
<i>consolare</i>	0			2			2	21
<i>contare</i>	0					1	1	22
<i>contristare</i>	0	1					1	22
<i>convenire</i>	1						1	22
<i>correre</i>	1						1	22
<i>costringere</i>	1						1	22
<i>credere</i>	2		1	2	1		6	17
<i>crescere</i>	1						1	22
<i>dannare</i>	5			1			6	17
<i>dare</i>	10	1	3	1	1		16	7
<i>dilettarsi</i>	1						1	22
<i>diliberare</i>	0		1			1	2	21
<i>dimesticare</i>	0					1	1	22
<i>dimorare</i>	2						2	21
<i>dimostrare</i>	2		2				4	19
<i>dire</i>	7	6	12	1		3	29	4
<i>dirigere</i>	1						1	22
<i>discacciare</i>	1						1	22
<i>disiderare</i>	1		2	1			4	19
<i>disporre</i>	1		1				2	21
<i>dispregiare</i>	1						1	22
<i>divenire</i>	6	2	2	2		1	13	10
<i>diventare</i>	0			1			1	22
<i>divisare</i>	0			1			1	22
<i>donare</i>	1		1				2	21
<i>dubitare</i>	0			1			1	22
<i>eleggere</i>	0		2				2	21
<i>essere</i>	30	7	5	7	2	2	53	2
<i>fare</i>	30	3	13	19	1	8	74	1
<i>farellare</i>	1						1	22
<i>faticare</i>	0	1					1	22
<i>filare</i>	0		1				1	22
<i>finire</i>	1		1				2	21
<i>fornire</i>	0			1			1	22
<i>fuggirsi</i>	0	1					1	22
<i>giacere</i>	1						1	22
<i>giucare</i>	0			1			1	22
<i>giungere</i>	1						1	22
<i>godere</i>	0		1				1	22
<i>guadagnare</i>	0		1		1	1	3	20
<i>guardare</i>	0		2				2	21
<i>guerire</i>	1		1				2	21
<i>guidare</i>	1						1	22
<i>imbolare</i>	6						6	17
<i>impedire</i>	0					1	1	22
<i>imporre</i>	1		1			1	3	20
<i>imprendere</i>	0		1				1	22
<i>infiammare</i>	1						1	22
<i>ingannare</i>	0		2		2		4	19
<i>ingegnare</i>	0			1			1	22
<i>innamorarsi</i>	2						2	21

<i>insegnare</i>	1						1	22
<i>intendere</i>	0		7			2	9	14
<i>intervenire</i>	1						1	22
<i>lasciare</i>	6	1	1	1			9	14
<i>lavorare</i>	0			1			1	22
<i>leggere</i>	1				1		2	21
<i>levarsi</i>	1						1	22
<i>mancare</i>	1						1	22
<i>mandare</i>	3	1	1				5	18
<i>mangiare</i>	1					1	2	21
<i>manifestare</i>	2						2	21
<i>maravigliare</i>	0		1				1	22
<i>menare</i>	2						2	21
<i>meritare</i>	5		3	2	1		11	12
<i>mettere</i>	2	1	1	2			6	17
<i>migliorare</i>	1						1	22
<i>morire</i>	1	1					2	21
<i>mostrare</i>	4	1		1		3	9	14
<i>muovere</i>	2						2	21
<i>mutare</i>	0					1	1	22
<i>nascere</i>	0	1	2				3	20
<i>nascondere</i>	0		2				2	21
<i>offendere</i>	0		2			1	3	20
<i>onorare</i>	1			1		1	3	20
<i>operare</i>	1						1	22
<i>palesare</i>	0		1				1	22
<i>parere</i>	2					1	3	20
<i>parlare</i>	3	1	1		1	1	7	16
<i>partirsi</i>	1						1	22
<i>passare</i>	7	4					11	12
<i>patire</i>	0			1			1	22
<i>pensare</i>	0		2	1			3	20
<i>perdere</i>	0		2	2			4	19
<i>perdonare</i>	0					1	1	22
<i>pervenire</i>	1						1	22
<i>piacere</i>	5						5	18
<i>piagnere</i>	0		2				2	21
<i>porre</i>	1	1	6	2			10	13
<i>portare</i>	1		9	2		1	13	10
<i>potere</i>	3	2	5	3	1	3	17	6
<i>pregare</i>	0			1			1	22
<i>prendere</i>	5	1	3	1		1	11	12
<i>privare</i>	1						1	22
<i>procacciare</i>	1				1		2	21
<i>promettere</i>	3		1		2	3	9	14
<i>proporre</i>	1		1				2	21
<i>provare</i>	2	1					3	20
<i>provvedere</i>	0		2				2	21
<i>raccontare</i>	0	1	1				2	21
<i>ragionare</i>	3		1		1	3	8	15
<i>rattemperarsi</i>	0		1				1	22
<i>recare</i>	4	1	2	1			8	15
<i>rendere</i>	0					1	1	22
<i>reputare</i>	0	1	1	1			3	20

<i>ricevere</i>	0	1		1			2	21
<i>ridere</i>	0				1		1	22
<i>riguardare</i>	0		2	1			3	20
<i>richiedere</i>	1						1	22
<i>rilegare</i>	1						1	22
<i>rimandare</i>	1						1	22
<i>rimanere</i>	8		2		1		11	12
<i>risapere</i>	0		1				1	22
<i>rispondere</i>	1						1	22
<i>ritenere</i>	1						1	22
<i>rivolgere</i>	0	1					1	22
<i>rompere</i>	1						1	22
<i>rubare</i>	0			1			1	22
<i>salire</i>	1						1	22
<i>sapere</i>	1	2	3	1	1	1	9	14
<i>scongiurare</i>	0					1	1	22
<i>scrivere</i>	0			1			1	22
<i>seguire</i>	0			1			1	22
<i>sentire</i>	1		1	1			3	20
<i>servire</i>	0		1				1	22
<i>sganare</i>	1						1	22
<i>sofferire</i>	2		1				3	20
<i>sopraggiungere</i>	1				1		2	21
<i>spegnere</i>	0			1			1	22
<i>spendere</i>	0		1				1	22
<i>spiccarsi</i>	1						1	22
<i>stimare</i>	0					1	1	22
<i>stimolare</i>	0					1	1	22
<i>tacere</i>	0		2				2	21
<i>tagliare</i>	1		1				2	21
<i>tenere</i>	3	1	1	1			6	17
<i>togliere</i>	3		1				4	19
<i>tornare</i>	4		1				5	18
<i>trangugiare</i>	0		1			1	2	21
<i>trapassare</i>	0	1					1	22
<i>trarre</i>	0	2	2	1	1		6	17
<i>trasfigurare</i>	1						1	22
<i>trasportare</i>	1						1	22
<i>trasviare</i>	1						1	22
<i>trovare</i>	5		6	1			12	11
<i>turbare</i>	0					1	1	22
<i>uccidere</i>	1						1	22
<i>udire</i>	2		5			7	14	9
<i>uscire</i>	3						3	20
<i>vaggare</i>	0				1		1	22
<i>valere</i>	1						1	22
<i>vedere</i>	2		12			1	15	8
<i>vendere</i>	2		1	2			5	18
<i>vendicarsi</i>	0			1			1	22
<i>venire</i>	23	2	13	2		1	41	3
<i>vergonarsi</i>	2						2	21
<i>vestire</i>	0		1				1	22
<i>vincere</i>	0	1					1	22
<i>violare</i>	0			1			1	22

<i>vivere</i>	1		2				3	20
<i>volere</i>	5	1	4	2			12	11
<i>celkem</i>	339	59	219	93	29	67	806	

13. Resumé

Resumé

Tato práce se zabývá minulými časy v Dekameronu Giovanniho Boccaccia. Hlavním cílem této práce bylo srovnat situaci minulých časů v Dekameronu se situací výchozí: klasickou latinou a situací konečnou: současnou italštinou.

Po úvodu, který se snaží obecně představit čas jako gramatickou kategorie, následuje první kapitola, která předkládá přehled minulých časů v latině (včetně konjunktivů) a soustředí se na srovnání se současnou italštinou.

Druhá kapitola bere v úvahu všechny minulé časy v současné italštině a další způsoby vyjadřování minulosti jako například konjunktiv imperfekta a minulý kondicionál.

Třetí kapitola si klade na cíl obecně popsat italštinu trecenta tak, jak ji vidí některé gramatiky starého jazyka.

Poslední kapitola, rozhodně nejdelší, nabízí úplný obraz minulých časů užitých v Dekameronu a snaží se srovnat jejich použití s tím, jak se používají dnes. Nejdříve se zabývá časy jednoduchými, poté těmi složenými, jimž předchází úvod, ve kterém je pojednáno o jejich společných charakteristikách.

Součástí poslední kapitoly je velká část zaměřená na vztah mezi dvěma italskými perfektními časy: *passatem prossimem* a *passatem remotem* a snaží se, za pomoci konkrétních dokladů, analyzovat tento vztah a vyvodit z této analýzy nějaká pravidla nebo alespoň tendence, na jejichž základě by se dalo uvažovat o použití těchto dvou časů v Dekameronu.

Jako příloha jsou přiloženy dva seznamy. Jeden je seznamem všech sloves v Dekameronu použitých v *passatu remotu*, druhý je seznamem všech sloves použitých v Dekameronu v *passatu prossimu*.

Riassunto

La presente tesi si occupa dei tempi verbali al passato nel Decamerone da Giovanni Boccaccio. L'obiettivo principale di questa tesi era comparare dei tempi verbali al passato nel Decamerone con la situazione di partenza (latino classico) e la situazione finale (italiano contemporaneo).

Dopo l'introduzione che vuole presentare in modo generale il tempo come categoria grammaticale segue il primo capitolo che propone un panorama dei tempi passati in latino (congiuntivi inclusi) e si concentra al paragonare con l'italiano contemporaneo.

Nel secondo capitolo si prendono in considerazione tutti i tempi passati dell'italiano contemporaneo più altri modi di espressione del passato, come per esempio il congiuntivo imperfetto e il condizionale passato.

Il terzo capitolo ha come obiettivo quello di descrivere a linee generali l'italiano del trecento così come è visto in alcune grammatiche che si occupano di caratterizzare l'italiano storico.

L'ultimo capitolo della tesi, decisamente più ampio, offre un quadro completo dei tempi passati usati nel Decamerone e cerca di paragonare il loro uso con quello contemporaneo. Per primi si guardano i tempi semplici poi quelli composti a cui precede un'introduzione che tratta le loro caratteristiche comuni. L'ultima parte di questo capitolo tratta la relazione tra i due tempi perfetti in italiano: passato remoto e passato prossimo e tenta, usando degli esempi di verbi concreti di analizzare questa relazione e trarne alcune regole o almeno tendenze di come vengono usati i due tempi nel Decamerone.

In appendice sono allegate due liste: una con tutti i verbi usati nel Decamerone al passato remoto e l'altra con tutti i verbi usati nel Decamerone al passato prossimo.